

**Počiatkové odborné vzdelávanie a príprava
v Slovenskej republike
na začiatku 21. storočia**

**Autori:
Juraj Vantuch
Dagmar Jelínková**

Bratislava, Apríl 2005

Táto štúdia bola vypracovaná pre databázu eKnowVet, ktorú vyvinulo Európske centrum pre rozvoj odborného vzdelávania a prípravy (Cedefop). Databáza obsahuje 11 základných tematických okruhov, ktoré sa delia na ďalšie tematické časti (tzv. ostrovy). Štúdia bola podkladom pre dôkladnejšiu analýzu témy č. 4 – Počiatočné odborné vzdelávanie a príprava. Jednotlivé kapitoly tejto štúdie a odkazy v texte sú označované v súlade s číslaním v databáze. Keďže takéto číslovanie používajú všetky členské štáty Európskej únie, návštevník stránky <http://www.trainingvillage.gr> (časť National VET Systems - Národné systémy odborného vzdelávania a prípravy) môže nájsť pod jednotlivými číslami informácie k daným témam v rámci celej Európy.

Zvláštne poďakovanie za konzultácie patrí odboru odborného vzdelávania Ministerstva školstva SR. Zároveň za recenzovanie štúdie ďakujeme Márii Príkopskej a Márii Józsovej, pracovníckam tohto odboru, Anne Jurkovičovej zo Štátneho inštitútu odborného vzdelávania a Györgymu Ispankimu a Sarah Elsonovej-Rogersovej z Cedefopu. Za jazykovú korektúru anglického textu, ktorý je originálom tejto správy, ďakujeme Paulovi McCulloughovi.

Vypracovanie správy bolo finančne podporené grantom Cedefopu č. 2004-0080/NP/D/MWI/RNCAC/002/03. Stanoviská prezentované v správe vyjadrujú názory autorov správy a nie sú oficiálnym stanoviskom Cedefopu.

Bratislava/Thessaloniki: ŠIOV/Cedefop, 2007
ISBN 978-80-89247-13-4
EAN 9788089247134

OBSAH

0401 ÚVOD DO POČIATOČNÉHO ODBORNÉHO VZDELÁVANIA A PRÍPRAVY (VRÁTANE ŠTATISTIKY)	4
040101 Vývoj počiatocného odborného vzdelávania a prípravy	8
040102 Vzťah medzi počiatocným OVP a všeobecným vzdelávaním (vrátane štatistiky) .	12
040103 Kvalifikačná štruktúra	19
040104 Školy, vzdelávacie strediská, poskytovatelia OVP	21
040105 Rola sociálnych partnerov a podnikov	25
040106 Plánovanie a prognózovanie.....	28
040107 Schéma počiatocného OVP	30
0402 POČIATOČNÉ OVP NA NIŽŠEJ SEKUNDÁRNEJ ÚROVNI (VRÁTANE ŠTATISTIKY)	31
040201 Kurikulum	32
040202 Výsledky vzdelávania sa	32
0403 POČIATOČNÉ OVP NA VYŠŠEJ SEKUNDÁRNEJ ÚROVNI.....	32
040301 Vstupné požiadavky	35
04030101 Podpora účasti	36
040302 Kurikulum	38
04030201 Obsah a poskytovanie vzdelávania	39
04030202 Hodnotenie	43
04030203 Zabezpečenie kvality	44
040303 Výsledky vzdelávania sa	45
04030301 Kvalifikácie/certifikácia	45
04030302 OVP a prechod na trh práce	46
0404 UČŇOVSKÁ PRÍPRAVA (VRÁTANE ŠTATISTIKY).....	47
0405 ĎALŠIE PROGRAMY PRE MLÁDEŽ A ALTERNATÍVNE VZDELÁVACIE CESTY (VRÁTANE ŠTATISTIKY)	48
040501 Vstupné požiadavky	49
040502 Kurikulum	49
040503 Výsledky vzdelávania sa	50
0406 ODBORNÉ VZDELÁVANIE A PRÍPRAVA NA POSTSEKUNDÁRNEJ (NIE TERCIÁRNEJ) ÚROVNI (VRÁTANE ŠTATISTIKY).....	50
040601 Vstupné požiadavky	52
040602 Kurikulum	52
040603 Výsledky vzdelávania sa	53
0407 ODBORNÉ VZDELÁVANIE A PRÍPRAVA NA TERCIÁRNEJ ÚROVNI (VRÁTANE ŠTATISTIKY)	54
040701 Vstupné požiadavky	56
040702 Kurikulum	56
040703 Výsledky vzdelávania sa	57
0408 LITERATÚRA A WEBOVÉ STRÁNKY	59

Právna definícia

Právna definícia počiatocného odborného vzdelávania a prípravy (OVP) na Slovensku neexistuje. Legislatíva vychádza z inštitucionálneho hľadiska a v dôsledku toho sa v zákonoch uvádzajú len inštitúcie, ktoré poskytujú počiatocné OVP, a ďalej sa upravuje ich činnosť. Stredná odborná škola (SOŠ) a stredné odborné učilište (SOU) sú takto tradične uznávané ako školy poskytujúce počiatocné OVP, na rozdiel od gymnázia (G), ktoré predstavuje všeobecný prúd vzdelávania. Počiatocné OVP je teda obyčajne, avšak nesprávne, redukované na vzdelávacie programy, ktoré poskytujú len tieto druhy stredných škôl. Táto redukcia sa dá vysvetliť tým, že na Slovensku nie je tradičná učňovská príprava. Na vysokoškolské vzdelávanie existujú rôzne názory. Niektorí odborníci ho odmietajú považovať za odborné, iní považujú za počiatocné OVP všetky programy vysokoškolského vzdelávania. Niektorí odborníci by s tým nesúhlasili. Za počiatocné OVP pokladajú len tie programy, ktoré vedú k jasne identifikovateľným profesiám (napr. lekár, elektrotechnický inžinier). Naopak, rozličné humanitne zamerané programy za počiatocné OVP nepokladajú.

Medzi odborníkmi možno rozlíšiť tieto štyri hľadiská:

1. Striktne právne: Počiatocné vzdelávanie a príprava sa považuje za odborné pod podmienkou, že je to stanovené v zákone.
2. Inštitucionálne: Počiatocné vzdelávanie a príprava sa považuje za odborné pod podmienkou, že ho poskytujú inštitúcie, ktoré to deklarujú vo svojom poslaní.
3. Inštrumentálne: Počiatocné vzdelávanie a príprava sa považuje za odborné pod podmienkou, že vedie k oficiálne uznaným kvalifikáciám, ktoré sú viazané na konkrétne profesie.
4. Pedagogické: Každé počiatocné vzdelávanie a príprava sa považuje za odborné, ak je zamerané na získanie konkrétnych vedomostí, zručností a postojov, ktoré sú explicitne vyžadované príslušnou odbornosťou.

Na rozdiel od prvých troch konceptov, ktoré sú späté viac-menej s legislatívou, štvrtý prístup vychádza z procesu vzdelávania/vzdelávania sa a naznačuje, že odborné zručnosti sa môžu nadobudnúť bez ohľadu na právny charakter poskytovateľa vzdelávania (napr. v rámci hodín chémie na gymnáziu počas práce v laboratóriu).

Prvé dva prístupy sú typické pre úradníkov, štvrtý pre vedcov a pedagógov, zatiaľ čo pri treťom prístupe ide o vec zdravého rozumu.

Kedy začína počiatocné OVP?

Zo striktne právneho hľadiska sa počiatocné OVP začína po ukončení deviatich ročníkov základnej školy (ZŠ); t.j. na začiatku poskytovania vzdelávania na úrovni ISCED 3A a ISCED 3C v SOŠ, SOU a združených stredných školách (ZSŠ), ktoré nedávno začali vznikáť zlúčením SOŠ a SOU. Toto je však len hlavný prúd počiatocného OVP.

Existuje pár výnimiek. Tanečné konzervatórium poskytuje nižšie a vyššie sekundárne vzdelávanie a jeho žiaci na nižšej sekundárnej úrovni získavajú počiatocné OVP na úrovni ISCED 2A. Odborné učilišťa pre žiakov s mentálnym postihnutím a praktické školy pre

žiakov s obmedzenými vzdelávacími schopnosťami poskytujú počiatočné OVP na úrovni ISCED 2C. Ďalšia výnimka súvisí so slabo prospievajúcimi žiakmi základných škôl, ktorí môžu nastúpiť do učilíšť (U) v programoch na úrovni ISCED 2C, a to dokonca bez ukončeného základného vzdelania.

Absolventi gymnázií môžu, samozrejme, začať s počiatočným OVP na stredných školách, ktoré poskytujú postsekundárne štúdium na úrovni ISCED 4 alebo v rámci terciárneho vzdelávania.

Ako bolo už vysvetlené prv, z pedagogického hľadiska sa počiatočné OVP začína rozvíjaním príslušných zručností. Bezpochyby sa to týka prinajmenšom predmetu technická výchova, ktorý sa vyučuje v 5. až 9. ročníku základnej školy a je zameraný na poskytovanie vedomostí, zručností a návykov týkajúcich sa počiatočného OVP.

Zo striktného právneho hľadiska nastupujú žiaci do počiatočného OVP typicky vo veku 15 rokov. Z pedagogického hľadiska nemožno stanoviť konkrétny vek, iba ak vek 10 rokov, keď sa deti stretávajú s predmetom technická výchova, ktorý sa môže považovať za začiatok systematického¹ počiatočného OVP.

Hlavné trasy

Hlavné trasy v OVP sú (VŠ – vysoká škola):

- I. ZŠ – G – VŠ alebo postsekundárne programy počiatočného OVP na stredných školách alebo vstup na trh práce,
- II. ZŠ – SOŠ (úroveň ISCED 3A, okrem veľmi zriedkavých prípadov na úrovni ISCED 3C) – VŠ (obyčajne technické univerzity) alebo vstup na trh práce alebo postsekundárne programy počiatočného OVP na stredných školách,
- III. ZŠ – SOU (typicky úroveň ISCED 3C, ale tiež ISCED 3A) – vstup na trh práce alebo postsekundárne štúdium (napr. vedúce k úrovni ISCED 3A, ak ho žiak nezískal v rámci predchádzajúceho OVP) a zriedkavejšie VŠ v prípade absolventov programov na úrovni ISCED 3A.

V uvedených troch trasách môže byť namiesto SOŠ a (alebo) SOU združená stredná škola (ZSS).

Kvalifikácie

Kvalifikáciu možno získať len na sekundárnej² a terciárnej úrovni vzdelávania. Absolvovanie základnej školy ani ukončenie desaťročnej povinnej školskej dochádzky (obyčajne základná škola plus jeden rok na strednej škole) nie sú spojené so získaním kvalifikácie.

¹ Z hľadiska zamerania práce tu odhliadame od pracovného vyučovania v 3. a 4. ročníku základnej školy, ktoré by pochopiteľne tiež mohlo byť pokladané za začiatok počiatočného OVP, keďže má definovaný obsahový a výkonový štandard ako súčasť základného technického vzdelania. Náplň pracovného vyučovania, podobne ako práca v laboratóriu, môže byť totiž chápané ako doplnok teoretického vzdelávania a vlastne súčasť všeobecného vzdelávania. Podobne sa s prvkami pracovnej výchovy možno stretnúť v materskej škole.

² Aj naďalej budeme používať termín sekundárna úroveň vzdelávania alebo sekundárne vzdelávanie namiesto stredoškolské vzdelávanie, aby sme sa vyhli viazanosti na inštitúciu (strednú školu). Pri sekundárnom vzdelávaní

Absolventi programov SOU na úrovni ISCED 3C získavajú výučný list, ktorý sa považuje za minimálny stupeň vzdelania vedúci ku kvalifikácii uplatniteľnej na trhu práce (obyčajne deväť rokov základnej školy plus tri roky na strednej škole). Absolventi programov SOŠ a SOU na úrovni ISCED 3A získavajú vysvedčenie o maturitnej skúške. Maturitné vysvedčenie sa tradične považuje za minimálny stupeň vzdelania s „vyšším statusom“ a absolventi programov na úrovni ISCED 3C v snahe získať maturitné vysvedčenie často nastupujú na nadstavbové štúdium.

Podľa slovenskej legislatívy absolventi programov na úrovni ISCED 3C získavajú stredné odborné vzdelanie, zatiaľ čo absolventi programov na úrovni ISCED 3A získavajú úplné stredné odborné vzdelanie. Vzdelanie na úrovni ISCED 3A bez ohľadu na druh školy, kde bolo nadobudnuté, sa v mnohých prípadoch považuje za minimálny stupeň vzdelania na prijatie na pracovnú pozíciu na strednej úrovni (a podmienku pre vyššiu tarifnú mzdu vo verejnom sektore).

Absolventi programov učilišť na úrovni ISCED 2C získavajú vysvedčenie, ktoré sa nepovažuje za výučný list, ale len za osvedčenie schopnosti pre výkon jednoduchých činností, napr. výmenu motorového oleja alebo pneumatík. Toto vysvedčenie neposkytuje plnohodnotnú kvalifikáciu (napr. oprávňujúcu pre živnosť automechanika).

Podobne aj vysvedčenia, ktoré získavajú absolventi programov na úrovni ISCED 2C v špeciálnych školách, neosvedčujú kvalifikáciu, na rozdiel od vysvedčení, ktoré získavajú absolventi programov na úrovni ISCED 3A a ISCED 3C v špeciálnych SOŠ a SOU.

Absolventi všetkých postsekundárnych (nie terciárnych) programov získavajú vysvedčenia, ktoré potvrdzujú úplné stredné odborné vzdelanie, okrem absolventov pomaturitného špecializačného štúdia a tzv. škôl „vyššieho odborného štúdia“, ktorí získavajú vyššie odborné vzdelanie. Hoci vzhľadom na obsah vzdelávania a prípravy je toto štúdium klasifikované na úrovni ISCED 5B, z legislatívneho hľadiska stále nie je považované za terciárne a absolventi nie sú považovaní za vysokoškolsky vzdelaných.

Za vysokoškolsky vzdelaných sa považujú len absolventi vysokých škôl, t.j. bakalári a magistri (inžinieri, doktori). Absolvovanie doktorandského štúdia sa nepovažuje za vyšší stupeň vzdelania ako vysokoškolské štúdium a vo verejnom sektore vo všeobecnosti (s výnimkou učiteľskej profesie) neznamená vyššie platové ohodnotenie.

Titul PhD. sa však považuje za minimálnu úroveň, ktorá signalizuje najvyšší stupeň na stupnici (0-9) používanej v národnej klasifikácii stupňov vzdelania (pozri 040103).

Poskytovatelia počiatočného OVP

Školské³ počiatočné OVP sa poskytuje v uvedených druhoch škôl, ktoré môžu byť štátne/verejné, cirkevné a súkromné. Praktické vyučovanie žiakov môže poskytovať aj stredisko praktického vyučovania (SPV) alebo pracovisko praktického vyučovania (PPV), ktoré je dohodnuté ad hoc a obyčajne ponúka málo miest. PPV budú ďalej v texte zahrnuté pod SPV. SPV poskytuje praktickú prípravu pre žiakov SOU v prípade, ak ju nie je možné

máme na mysli zodpovedajúci obsah vzdelávania, resp. výkonové štandardy, ktoré sa obvykle, ale nie nevyhnutne, nadobúdajú na strednej škole.

³ Odborné vzdelávanie a príprava sa môže poskytovať napr. aj na pracovisku alebo v prostredí podobnom pracovisku, ktoré však nie je školou alebo školským zariadením formálneho vzdelávania. Vo vzdelávacích systémoch, kde je poskytovanie OVP v škole menej dominantné ako u nás, je zvykom zdôrazňovať, ako a kde je OVP poskytované. Preto je bežné hovoriť o „school based“, teda OVP viazané na školu.

alebo vhodné vykonávať v škole. SPV môžu byť tiež štátne/verejné, cirkevné alebo súkromné.

Stredisko odbornej praxe poskytuje možnosť získania praktických zručností pre žiakov SOŠ. Na rozdiel od žiakov SOU, kde je praktické vyučovanie systematické a dlhodobé, odborná prax na SOŠ je len doplnujúcou aktivitou. Strediská odbornej praxe sa považujú za inštitúcie sveta práce, ktoré poskytujú možnosti pre žiakov SOŠ, obvyčajne na základe zmluvy so školou a žiakmi o poskytnutí praxe na počet dní stanovených v kurikule.

Nasledujúce tabuľky poskytujú prehľad o absolútnom počte účastníkov vzdelávania a miere účasti na vzdelávaní⁴ v rokoch 2000 a 2002 vo všetkých programoch odborného vzdelávania na úrovni ISCED 3 a ISCED 4 vo vyššom sekundárnom a postsekundárnom (nie terciárnom) vzdelávaní. Nezahrňujú však údaje o programoch vedúcich k vyššiemu odbornému vzdelaniu klasifikovanému na úrovni ISCED 5B, ktoré Ústav informácií a prognóz školstva zaraďuje podľa štandardu UOE (UNESCO, OECD, Eurostat) do štatistiky terciárneho neuniverzitného štúdia.

Počet účastníkov a miera účasti na počiatočnom OVP (ISCED 3 + 4)

2000									
Vek									
	Spolu	Do 14	15	16	17	18	19	20	21 a viac
Absolútny počet									
Muži	109 419	68	20 366	32 317	30 954	16 441	4 296	1 356	4 977
Ženy	102 437	70	18 701	29 262	28 954	15 049	4 446	1 565	5 955
Spolu	211 856	138	39 067	61 579	59 908	31 490	8 742	2 921	8 011
Miera účasti na vzdelávaní (%)									
Muži			45,61	71,95	67,94	35,90	9,41	2,90	
Ženy			43,62	67,75	66,72	34,51	10,06	3,51	
Spolu			44,63	69,89	67,34	35,22	9,73	3,20	

Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva

Počet účastníkov a miera účasti na počiatočnom OVP (ISCED 3 + 4)

2002									
Vek									
	Spolu	Do 14	15	16	17	18	19	20	21 a viac
Absolútny počet									
Muži	118 462	11	17 998	31 021	31 990	22 733	8 161	1 670	4 813
Ženy	105 679	29	16 677	26 485	27 706	20 414	7 731	1 735	4 967
Spolu	224 141	40	34 675	57 506	59 696	43 147	15 892	3 405	9 780
Miera účasti na vzdelávaní (%)									
Muži			43,02	70,60	70,70	50,30	17,92	3,59	
Ženy			41,13	62,96	63,87	46,89	17,71	3,94	
Spolu			42,09	66,87	67,36	48,63	17,82	3,76	

Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva

⁴ Niekedy budeme používať pojem „počet účastníkov“ ako zahrnujúci pojmy „počet študujúcich“, „počet vzdelávaných“, „počet žiakov“ a pod.; miera účasti je pritom podiel počtu účastníkov ku počtu členov príslušnej kategórie (napr. veku) vyjadrený v percentách.

Porovnanie údajov z rokov 2000 a 2002 naznačuje vyšší podiel v kategórii starších žiakov v roku 2002. Je to spôsobené postupnou reformou základnej školy (počas troch rokov sa základná škola postupne rozširovala z ôsmich na deväť rokov), ktorá bola ukončená v školskom roku 1999/2000. Postupný pokles absolventov základných škôl po ôsmich rokoch vzdelávania viedol k nárastu vo vekových kategóriách 17 až 19-ročných v roku 2002.

Miera účasti na OVP u chlapcov je v porovnaní s dievčatami podstatne vyššia pri mladších kategóriách. Je to spôsobené vyšším podielom chlapcov v kratších programoch na úrovni ISCED 3C. Lepšie by to bolo vidieť v špeciálnej štatistike, ktorá by bola zameraná len na programy na úrovni ISCED 3C.

Vyšší podiel účastníkov v OVP je tradičnou črtou slovenského (bývalého československého) vzdelávacieho systému, ktorý bol pôvodne nastavený tak, aby pripravoval do 60% absolventov v rámci SOU a vyše 80% absolventov stredných škôl v rámci SOŠ a SOU spolu. Od 90. rokov sa postupne zvyšuje podiel absolventov všeobecného vzdelávania (gymnazií), pozri 040102.

040101 Vývoj počiatočného odborného vzdelávania a prípravy

Pohľad do histórie vzdelávania

Vzdelávanie a školstvo sa na území Slovenska vyvíjali v rámci Rakúsko-Uhorska, avšak po rakúsko-maďarskom vyrovnaní v roku 1867, ktoré viedlo k autonómii Uhorského kráľovstva, boli ovplyvnené najmä uhorskými úradmi. Na rozdiel od myšlienok uhorskej liberálnej revolúcie a pozoruhodného zákona Józsefa Eötvösa z roku 1848 sa politická priorita zdôrazňujúca vzdelávanie pre všetkých časom vytratila a kvalita legislatívy ako aj kvalita vzdelávania sa ku koncu 19. storočia v porovnaní s rakúskou časťou dualistickej monarchie zhoršili. Pred rozpadom Rakúsko-Uhorska bolo masové vzdelávanie na dnešnom Slovensku veľmi biedne, čiastočne aj kvôli tomu, že maďarčina postupne nahradila ostatné vyučovacie jazyky, najmä od 70. rokov 19. storočia. V roku 1918, v prvom roku novovzniknutého Československa, mal slovenský národ s vyše dvoma miliónmi obyvateľov len okolo 300 slovensky hovoriacich učiteľov elementárnych škôl a 20 stredoškolských učiteľov. Osemročnú povinnú dochádzku bolo preto možné zaviesť až v roku 1927. OVP vychádzajúce zo solídneho všeobecného vzdelávania sa v rozvinutej inštitucionalizovanej a masívnej forme datuje až od 30. rokov a počiatočné vysokoškolské OVP od 40. rokov minulého storočia. Slovensko ako nezávislý štát vzniklo až 1. januára 1993. Avšak aj v dávnejšej minulosti existovali niektoré pozoruhodné vzdelávacie aktivity.

História OVP – vysokoškolská úroveň

Od 16. storočia sa rozvíjala banská technika a technológia, metalurgia a strojová technika. Tento rozvoj sa výrazne urýchlil v 17. storočí na strednom Slovensku. Prvé dokumenty o organizovanej príprave špecialistov, tzv. expektantov (čakateľov), sú z rokov 1605, 1632 a 1676. V 18. storočí existovali dvojročné programy pre expektantov s vypracovanými učebnými plánmi. 16. augusta 1737 bola zriadená banská škola v Banskej Štiavnici, ktorá sa postupne vyvinula na prvú technicky orientovanú vysokú školu. Zriadená bola v roku 1770. Študijný plán „Systema Academiae Montanae“, vydaný 14. apríla 1770, obsahoval trojročné štúdium, po ktorom nasledoval jeden rok praxe končiacej praktickou skúškou a diplomovou prácou. V tom čase boli na akadémii tri katedry – katedra chémie

a mineralógie, katedra matematiky a mechaniky a katedra náuky o banských dielach. V roku 1807 sa zriadila lesnícka katedra. Táto akadémia sa stala známou aj v zahraničí, a to nielen kvôli štúdiu, ktoré poskytovala, ale aj ako dôležitá vedecká inštitúcia.

V 18. storočí bolo v Senci zriadené Collegium Oeconomicum, ktoré bolo prvou školou zameranou na niektoré oblasti ekonómie, najmä účtovníctvo, a na prípravu pracovníkov štátnej správy. Škola bola zriadená dekrétom Márie Terézie zo 14. septembra 1763 a fungovala do 24. júna 1776, keď zhorela.

Hoci prvé univerzity na území Slovenska sa zakladali v 15. a 17. storočí (spomenúť možno Academiū Istropolitanu v Bratislave zriadenú v roku 1465 a jezuitskú univerzitu v Trnave zriadenú v roku 1635, ktorá bola neskôr presťahovaná do Budína), všetky boli zatvorené alebo presťahované mimo územia dnešného Slovenska. Najstaršími existujúcimi vysokými školami sú Univerzita Komenského založená v roku 1919, Slovenská technická univerzita, pôvodne založená v roku 1937, a Ekonomická univerzita založená v roku 1940, všetky so sídlom v Bratislave.

História OVP – nižšia úroveň ako vysokoškolská

Odborné vzdelávanie a príprava boli tradične spojené s činnosťou cechov. Prvé vzdelávacie inštitúcie sa objavili na konci 18. storočia. Cisár Jozef II. nariadil v roku 1783 povinnú prípravu pre všetkých učňov v nedeľných kurzoch. Podľa nariadenia z roku 1786 boli učni povinní navštevovať nedeľné kurzy aspoň počas jedného roka. Učni sa vzdelávali takmer výlučne prakticky a dokonca ešte na prelome 20. storočia chýbali vo vyučovaní na učňovských školách teoretické základy. V školskom roku 1917/1918 bolo 95 učňovských škôl (s 12 176 učňami), ktoré poskytovali po večeroch a v nedeľu trojročnú prípravu zameranú na osvojenie vedomostí a zručností potrebných na vykonávanie remesiel.

Okrem baníctva, metalurgie a lesníctva neexistovali pred koncom 19. storočia školy, ktoré by bolo možné považovať za predchodkyne dnešných stredných odborných škôl technického zamerania.

Prvá stredná priemyselná škola strojnícka bola zriadená v roku 1872 zo súkromnej iniciatívy v Košiciach. Postupne sa z nej stala vzorová verejná škola. V roku 1903 bola v Bratislave založená Štátna kovorobná škola, z ktorej sa stala najdôležitejšia priemyselná škola v modernom Slovensku. Prípravou kvalitných stredoškolských žiakov a učiteľov vytvorila základ pre rozvoj ďalšieho technického vysokoškolského vzdelávania (so začiatkom v 40. rokoch 20. storočia). Priemyselné školy vznikli aj v Banskej Štiavnici, Banskej Bystrici a Prešove.

Obchodné školy sa objavili ku koncu 19. storočia. Poskytovali trojročné štúdium v maďarčine v ôsmich mestách dnešného Slovenska. Boli atraktívne aj pre záujemcov o prácu v štátnej správe.

Na Slovensku neboli špecializované školy so slovenským vyučovacím jazykom, okrem tzv. opakovacích škôl, ktoré mohli poskytovať najviac päť hodín týždenne v slovenčine praktické vyučovanie súvisiace s učivom dôležitým z regionálneho hľadiska. Existovali však špecializované školy poskytujúce vzdelávanie v maďarčine v oblasti lesníctva, vinohradníctva a záhradníctva.

Spomenúť možno školu zriadenú v Liptovskom Hrádku v roku 1796, z ktorej postupne vznikla Kráľovská komorská lesnícka škola. Neskôr však upadla na nižší typ strednej školy.

V období medzi dvoma svetovými vojnami (1918-1939) sa v novovzniknutom Československu začala unifikácia zdedeného vzdelávacieho systému. Podľa zákona č. 75/1920 sa zriaďovali ľudové školy hospodárske, ktoré boli pridružené k miestnym

národným školám a podporovali rozširovanie vedomostí a zručností mladých ľudí so slabým vzdelaním, najmä na vidieku. Ďalej začali vznikať tieto typy riadnych odborných škôl:

- dva typy obchodných škôl:
 - štvorročná obchodná akadémia,
 - dvojročné obchodné školy,

ako aj jednoročné obchodné kurzy, jednoročné abiturientské kurzy a dvojročné pokračovacie školy;

- tri typy priemyselných škôl:
 - vyššie priemyselné školy poskytujúce štvorročné štúdium končiace maturitou,
 - majstrovské školy poskytujúce dvojročné štúdium pre už vyučených učňov, ktoré sa končilo získaním vysvedčenia oprávňujúceho na samostatné vykonávanie živnosti,
 - odborné školy pre jednotlivé odvetvia poskytujúce dvojročné alebo trojročné štúdium, v ktorom sa žiaci vyučili v rôznych remeslách namiesto tradičného individuálneho vyučenia u majstra,
- tieto typy hospodárskych škôl:
 - vyššia poľnohospodárska škola poskytujúca štvorročné štúdium, ktorého absolventi sa mohli uchádzať o štúdium na vysokej škole,
 - roľnícke školy poskytujúce dvojročné štúdium zamerané na dobytkárstvo a zeleninárstvo,
 - záhradnícke školy s rôznymi špecializáciami poskytujúce jednoročné alebo dvojročné štúdium,
- lesnícke a drevárske školy poskytujúce štvorročné a jednoročné štúdium.

V školskom roku 1937/1938 bolo 20 obchodných učilíšť s 3 523 žiakmi a 224 učiteľmi a 12 priemyselných škôl s 1 945 žiakmi a 147 učiteľmi.

Odborné školy pre ženské povolania poskytovali dvojročné štúdium, na ktoré nadväzovalo štúdium na jednoročnej vyššej ženskej odbornej škole alebo inej špecializovanej škole. Napr. existovala aj dvojročná škola pre opatrovateľskú službu alebo ústav pre vzdelávanie učiteliek materských škôl. V školskom roku 1937/1938 bolo 20 odborných škôl pre ženské povolania s 1 631 žiačkami a 216 učiteľmi.

Zatiaľ čo vo vývoji v 30. rokoch dvadsiateho storočia je už vidieť štruktúru dnešných stredných odborných škôl, moderné stredné odborné učilištia ešte stále neexistovali.

V školskom roku 1937/1938 bolo 131 učňovských škôl s 13 427 učňami a 1 074 učiteľmi. Tieto školy boli zo zákona považované za riadne školy poskytujúce odborné vzdelávanie a prípravu, zameriavali sa však na doplnenie výcviku, ktorý učni dostávali v práci v dielňach svojich zamestnávateľov. Po druhej svetovej vojne boli tieto typy škôl postupne nahradené odbornými učilišťami s praktickou prípravou realizovanou na školách, najmä v dôsledku legislatívnej opory zo zákona z roku 1960. Neskôr, v dôsledku reformy vzdelávania z roku 1976, boli nahradené strednými odbornými učilišťami.

Unifikácia kurikula, zoštátnenie všetkých škôl, ďalší rozvoj siete škôl a odborov, vrátane vysokoškolského štúdia, a zdôrazňovanie tzv. princípu polytechnického vzdelávania, ktoré

spája teoretické vzdelávanie s produktívnou prácou vo všetkých segmentoch vzdelávania, vrátane všeobecného, sú charakteristické pre obdobie komunizmu. Typické je tiež povýšenie bývalých učňovských škôl na riadne stredné školy, spojené s mimoriadnymi investíciami. Počiatočné OVP na Slovensku je stále silne ovplyvnené československou reformou z roku 1976. Túto reformu charakterizujú tri významné javy:

Prvý vychádzal z atmosféry globálnych reforiem vzdelávania po „šoku zo Sputnika“ – pomerne paradoxne, ale pochopiteľne, z pocitu intelektuálnej príslušnosti k západnému svetu a z podobného uvedomenia si ohrozenia konkurencieschopnosti československej ekonomiky.

Druhý vychádzal z reflexie stavu spoločnosti a ekonomiky na začiatku 60. rokov minulého storočia, ktoré vyústilo v roku 1968 do pokusu o reformu komunizmu. Československo, ktoré pred druhou svetovou vojnou patrilo medzi krajiny s najvyspelejšou ekonomikou, si uvedomovalo neodvratnosť kolapsu komunistického experimentu, čiastočne kvôli neschopnosti udržať krok s technologickým vývojom. Typickou rétorikou reformy 70. rokov bola potreba vyrovnáť sa s vedecko-technickou revolúciou a pripraviť na ňu mladú generáciu.

Tretí vychádzal zo špecifického politického mixu:

- z rozhodnutia uľahčiť prístup detí robotníkov a roľníkov k sekundárnemu a dokonca terciárnemu vzdelaniu oproti deťom nespoľahlivých intelektuálov, ktorí boli pokladaní za zodpovedných za rok 1968,
- z tradičného sovietskeho uprednostňovania „štúdia spojeného s produktívnymi technickými a prírodnými vedami“ pred „humanitnými vedami“,
- z uvedomenia si, že skvalitnenie vzdelávania, a v dôsledku toho pracovnej sily, je nevyhnutné pre krajinu bez prírodných zdrojov, v ktorej sa ľudia vždy pokladali za najväčšie bohatstvo.

V „novej koncepcii vzdelávania“ z roku 1976 sa počiatočné OVP dostalo do centra vzdelávacieho systému. Inštitúcie pripravujúce budúcich robotníkov získali status strednej školy – vznikli stredné odborné učilištia. Okrem dvojročných a trojročných programov začali mnohé SOU poskytovať štvorročné programy končiace vysoko cenenou maturitnou skúškou a získaním maturitného vysvedčenia. Tri prúdy stredného vzdelávania, ktoré boli vytvorené v 70. rokoch, a to gymnázium poskytujúce všeobecné vzdelávanie, stredná odborná škola (SOŠ) poskytujúca najmä teoretické odborné vzdelávanie a SOU poskytujúce najmä prakticky orientované vzdelávanie, pretrvávajú doteraz, napriek kritike rozdielnej kvality maturitných programov, osobitne tých, ktoré poskytujú SOU.

Na zlepšenie statusu boli SOU podporované masívnymi investíciami do budov a vybavenia. Na rozdiel od gymnázií a SOŠ stredné odborné učilištia, projektované na 60% populačného ročníka, profitovali aj zo spojenia s veľkými podnikmi alebo ich odvetvovými riadiacimi orgánmi, ktoré ich finančne podporovali. Počet tzv. komplexných SOU, ktoré poskytovali kompletne vzdelávacie a internátne služby, vrátane praktického vyučovania v školských dielňach, prudko narastal. Uskutočňovanie praktického vyučovania v školách sa odvtedy začalo uprednostňovať, avšak v ťažkom období transformácie na trhovú ekonomiku a po reštrukturalizácii či kolapse mnohých veľkých podnikov nakoniec vyústilo do nezdravého prerušenia väzieb medzi SOU a svetom práce. Na druhej strane, v dôsledku takto koncipovaného OVP s veľmi nízkym počtom žiakov opúšťajúcich školu bez kvalifikácie a snahou dotlačiť takmer každého mladého človeka k dosiahnutiu aspoň stredného odborného vzdelania, sú Slovensko a Česká republika na čele EÚ, ďaleko presahujúce benchmark 85% v podiele 22-ročných s ukončeným stredným vzdelaním.

V 90. rokoch kolapsujúca ekonomika rozvrátila tradičný systém kontrahovania žiakov SOU pre konkrétne podniky a spolufinancovania ich prípravy podnikmi; podniky vypovedali alebo prestali uzatvárať zmluvy so žiakmi SOU. Podniková sféra zároveň prestala byť schopná zriaďovať a finančne podporovať SOU.

Zatiaľ čo počet gymnázií a SOŠ sa dramaticky zvýšil (v prípade gymnázií zo 128 v roku 1989 na 223 v roku 2003 a v prípade SOŠ zo 181 v roku 1989 na 281 v roku 2003), počet SOU v tomto období poklesol z 311 na 267. V dôsledku znižovania záujmu o prípravu pre robotnícke povolania (kvôli nízkemu postaveniu a nižšej zamestnateľnosti) sa SOU postupne približovali k SOŠ. Postupné uvoľnenie väzieb so svetom práce nakoniec vyústilo do súčasného stavu, keď sú všetky stredné školy (okrem niektorých špecifických prípadov) zriaďované samosprávnymi krajmi, bez ohľadu na to, či poskytujú všeobecné alebo odborné vzdelávanie. Významne postupuje zlučovanie SOU a SOŠ. V roku 2003 bolo 89 združených stredných škôl (ZSŠ). Súkromné a cirkevné školy, novozriaďované v 90. rokoch, predstavovali v roku 2003 13% všetkých stredných škôl poskytujúcich OVP.

Posun v preferenciách žiakov vidno zo zmeny v rozložení absolventov jednotlivých druhov škôl v rokoch 1989 a 2001. V roku 1989 bolo 14,5% absolventov gymnázií, 26% SOŠ a 59,5% SOU a v roku 2001 bolo 18,4% absolventov gymnázií, 34,7% SOŠ a 46,9% SOU. Použitie údaje sú z roku 2001, pretože novšie údaje sú skreslené regulovaným prílivom žiakov do stredných škôl počas postupného rozširovania základnej školy z osemročnej na deväťročnú.

S oživením ekonomiky, rastúcimi priamymi investíciami a pozitívnymi vyhliadkami Slovenska po vstupe do EÚ sa očakáva znovuzrodenie kontaktov medzi odbornými školami a podnikmi, ktoré si zvykli hľadať zamestnancov medzi nezamestnanými, avšak skúsenými pracovníkmi. Prudko rastúci automobilový priemysel je prvým odvetvím, ktoré iniciuje reformu s oživenými väzbami na školy.

Zatiaľ čo vo financovaní a riadení škôl sa uskutočnilo niekoľko reforiem, kurikulárna reforma v odborných školách ešte stále neprebehla. Po administratívnej reforme ukončenej fiškálnou decentralizáciou v roku 2005 sú samosprávne kraje zodpovedné za financovanie počiatočného OVP na základe systému financovania na žiaka zavedeného v roku 2003. Na rozdiel od toho nevidno žiadnych iniciátorov kurikulárnej reformy. Pedagógovia majú právo prispôbiť kurikulum tak, že môžu meniť obsah a počet týždenných vyučovacích hodín príslušného predmetu, avšak v zásade k tomu nie sú motivovaní. Očakáva sa, že vývoj kurikula bude veľmi ovplyvnený reformou maturitnej skúšky, ktorá sa pripravuje od roku 2001, skúšobne bola realizovaná v roku 2004 a celoštátne sa má zaviesť v roku 2005. Súčasťou maturity sa stávajú štandardizované testy, zatiaľ z matematiky, angličtiny a nemčiny. Predbežné údaje potvrdili status gymnázií, SOŠ a SOU tak, ako ho vnímajú obyvatelia. Priemerná percentuálna úspešnosť v testoch klesá od gymnázií k SOŠ a od SOŠ k SOU.

040102 Vzťah medzi počiatočným OVP a všeobecným vzdelávaním (vrátane štatistiky)

Rovnocennosť všeobecného a odborného vzdelávania

Z inštitucionálneho hľadiska nie je rozdiel medzi školami, ktoré poskytujú všeobecné vzdelávanie, a odbornými školami.

Všetky stredné školy sú právne subjekty spravované samosprávnymi krajinami (vo veľmi zriedkavých, výnimočných prípadoch štátnou správou, pozri 040104).

Hoci žiaci stredných odborných učilíšť sa tradične nazývajú “učni”, sú to riadni žiaci, ktorí majú rovnaký status ako žiaci ostatných stredných škôl. Napriek tomu sa však status absolventov zvyšuje od absolvovania učebných odborov na SOU (t.j. bez maturity) k študijným odborom na SOU (t.j. s maturitou) a k absolvovaniu štúdia na gymnáziu a SOŠ.

I keď zmena školy na žiadosť žiaka alebo jeho rodičov závisí len od riaditeľov príslušných dvoch škôl, tento druh zmeny je veľmi zriedkavý a uskutočňuje sa takmer výlučne zo školy s vyšším statusom (a obyčajne z náročnejšej školy) na školu s nižším statusom (a (alebo) na menej náročnú školu). Žiaci, ktorí chcú získať úplné stredné vzdelanie (maturitu), dávajú po ukončení učebného odboru na SOU a po získaní výučného listu obyčajne prednosť dvojročnému nadstavbovému štúdiu pred okamžitým prechodom na iné štúdium alebo inú školu.

Podobne žiaci SOŠ nemajú špeciálnu motiváciu rozmyšľať o prechode na gymnázium, pretože ukončenie SOŠ poskytuje ten istý stupeň vzdelania (maturitu) a právo uchádzať sa o štúdium na vysokej škole. Takisto v prípade úzkej špecializácie v rámci stredoškolského vzdelávania (napr. poľnohospodárstvo s prirodzeným pokračovaním na poľnohospodárskej univerzite) sa žiaci môžu slobodne rozhodnúť pre štúdium na inej univerzite. Na rozdiel od praxe pred rokom 1989 nie je pri prihláške na štúdium potrebné odporúčanie zo strednej školy. V tých časoch SOŠ a SOU obyčajne neodporúčali prechod do inej oblasti vysokoškolského štúdia, alebo vôbec neodporúčali pokračovanie vo vysokoškolskom štúdiu. Pôvodne sa gymnáziá považovali za primárnu cestu k vysokoškolskému štúdiu, SOŠ k profesijným pozíciám na strednej úrovni a SOU k robotníckym povolaniam. Prekážky tohto typu postupne vymizli a teraz je rozhodovanie o zmene dráhy po ukončení stredoškolského vzdelávania čisto na žiakovi. Rozdiel v kvalite akademickej prípravy je však stále vidieť.

Regionálne úrady môžu meniť sieť škôl na základe špeciálneho postupu, ktorý upravuje zákon, za účasti regionálnych a miestnych aktérov a s konečným schválením Ministerstva školstva SR.

Oficiálne schválené študijné a učebné odbory sú uvedené v prílohe vyhlášky MŠ SR č. 80/1991 Zb. o stredných školách v znení neskorších predpisov a súčasný register spravuje a každoročne aktualizuje Ústav informácií a prognóz školstva.

Na základe zákona z roku 1990 sú všetky vysoké školy na Slovensku univerzity. Podľa zákona z roku 2002 sa však majú vysoké školy podrobiť komplexnej akreditácii, na základe ktorej budú rozdelené na výskumné univerzity, univerzity a neuniverzitné vysoké školy. Oficiálna klasifikácia vysokých škôl na všeobecné a odborné neexistuje. Všetci absolventi magisterského (inžinierskeho, doktorského) štúdia sa považujú za rovnocenných. Podobne neexistuje žiadny rozdiel v prístupe k bakalárom všeobecného štúdia a štúdia, ktoré by sa mohlo považovať za odborné. Bakalárske štúdium však občania stále považujú skôr za polovičné štúdium ako za špecifické vzdelávanie a prípravu prispôbenú potrebám trhu práce.

Pomer všeobecných a odborných programov

Žiaci na Slovensku sa rozhodujú medzi všeobecným a odborným vzdelávaním, keď si vyberajú strednú školu. Obyčajne je to vo veku 15 rokov po ukončení základnej školy.

Rozloženie účastníkov vyššieho sekundárneho vzdelávania (ISCED 3) vo všeobecných a odborných programoch od roku 1990 do roku 2002

	1990*		1995**		2000		2002	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Počiatkové OVP	261 250	82,34	271 482	80,65	205 532	77,64	217 764	75,37
Všeobecné	56 027	17,66	65 134	19,35	59 177	22,36	71 177	24,63
Spolu	317 277	100,00	336 616	100,00	264 709	100,00	288 941	100,00

Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva

* Údaje nie sú harmonizované podľa UOE (zahrnujú žiakov programov na úrovni ISCED 2C)

** Údaje za školský rok 1994/1995

Podobne ako pri údajoch o absolventoch (pozri 0401) patrí prúd OVP k najsilnejším v Európe, a to napriek postupnému poklesu od roku 1989. Hoci niektorí analytici a medzinárodní aktéri (napr. Svetová banka) očakávajú zvýšenie podielu účastníkov vo všeobecnom vzdelávaní a vláda schválila túto politiku v Národnom programe výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov, nárast žiakov vo všeobecnom vzdelávaní je relatívne malý, čo ukazuje na nemennosť systému, ako aj na výnimočnosť gymnázií, ktoré nie sú vhodné pre žiakov, ktorí hľadajú všeobecné, ale ešte stále nie príliš akademické vzdelanie. A ďalej, SOŠ sa môžu považovať do určitej miery za zmes všeobecného a odborného vzdelávania.

Počiatkové OVP potrebuje kurikulárnu reformu dokonca naliehavejšie ako gymnáziá, pretože je citlivejšie na technologické zmeny. Reforma OVP však musí byť pevne spojená s diferenciáciou študijných programov v rámci všeobecného vzdelávania. Inak zostane odporúčanie zvýšiť počet účastníkov vo všeobecnom vzdelávaní na viac ako 30% vekovej kohorty nereálne.

Vyššie sekundárne a postsekundárne (nie terciárne) počiatkové OVP

Povinná školská dochádzka na Slovensku je pevne stanovená na 10 rokov, čo malo motivovať žiakov, aby získali aspoň stredoškolské vzdelanie. Žiaci si teda po skončení základnej školy, typicky vo veku 15 rokov, vyberajú medzi gymnáziom, SOŠ, SOU a združenou strednou školou. Minimálnu kvalifikáciu možno získať po troch rokoch (učebné odbory na SOU určené pre robotnícke povolania), pretože na konci povinnej školskej dochádzky (obyčajne po skončení prvého ročníka strednej školy) žiaci nezískavajú doklad o jej ukončení.

Gymnáziá sú veľmi náročné všeobecnovzdelávacie inštitúcie zamerané na prehĺbenie teoretických poznatkov a akademických zručností a štúdium na nich je považované za najlepšiu prípravu na univerzitné štúdium. Štúdium sa ukončuje maturitnou skúškou, ktorá je nevyhnutnou podmienkou pre prijatie na vysokoškolské štúdium. Štandardná dĺžka štúdia je najmenej 4 roky a najviac 8 rokov (pre žiakov, ktorí ukončili štvrtý, výnimočne piaty ročník základnej školy). Dlhá forma bola pôvodne zameraná na žiakov, ktorí boli považovaní za výnimočne akademicky nadaných. V súčasnosti priťahuje predovšetkým deti rodičov, ktorí očakávajú lepšie akademické prostredie a (alebo) sa chcú vyhnúť prísnemu prijímaciemu postupu na strednú školu po ukončení základnej školy.

Päťročné štúdium (jeden rok špeciálnej jazykovej prípravy s následným štvorročným riadnym štúdiom) poskytuje veľmi žiadané bilingválne vzdelávanie (angličtina, nemčina, francúzština, španielčina, taliančina), v ktorom príprava pedagógov a vyučovanie vychádzajú čiastočne zo

slovenského systému a čiastočne zo systému materskej krajiny, ktorá garantuje vzdelávací program školy. Bilingválne školy sú zriaďované orgánmi štátnej správy a nespádajú do pôsobnosti príslušného samosprávneho kraja.

SOŠ zabezpečujú tradične vzdelávanie na úrovni 3A, veľmi zriedkavo na úrovni 3C, a postsekundárne vzdelávanie, ktoré je vzhľadom na svoj obsah klasifikované na úrovni ISCED 4 a 5B⁵, a absolventom s úrovňou vzdelania 3C môžu poskytnúť vzdelanie na úrovni 3A.

SOŠ zahŕňajú rôzne typy škôl, ktoré pripravujú žiakov na vysokoškolské štúdium aj na trh práce v profesiách, ktoré vyžadujú kvalitné všeobecné a profesijné vzdelanie s pevným základom v teórii. Všeobecnovzdelávacie predmety v SOŠ predstavujú 42% až 45% a odborné predmety 55% až 58% vyučovacieho času.

SOU predstavujú odborný prúd pre prípravu robotníkov. Zabezpečujú OVP v učebných odboroch na úrovni ISCED 3C a v študijných odboroch na úrovni ISCED 3A. Všeobecnovzdelávacie predmety v odboroch na úrovni ISCED 3A predstavujú 25% až 50%, odborné predmety 50% až 75% vyučovacieho času. Všeobecnovzdelávacie predmety v učebných odboroch na úrovni ISCED 3C predstavujú 20% až 40%, odborné predmety 60% až 80% vyučovacieho času.

SOU sa vyznačujú dvoma špecifikami, ktoré majú korene v ich predchádzajúcich väzbách na podnikový sektor:

- Žiaci SOU sa môžu pripravovať pre konkrétny podnik, resp. konkrétneho zamestnávateľa, na základe zmluvy (v súčasnosti je to celkovo výrazne menej ako 1% žiakov).
- SOU je tzv. príspevková organizácia, ktorá má odlišný systém účtovania ako gymnázium alebo SOŠ, ktoré sú tzv. rozpočtové organizácie. Systém na SOU bol určený pre viacdrojové financovanie, kde štátny rozpočet bol jedným zo zdrojov financovania, zatiaľ čo systém na gymnáziách a SOŠ bol pôvodne určený pre inštitúcie, ktoré sú úplne závislé na štátnom rozpočte.

Združené stredné školy sa môžu považovať za administratívne motivovaný prúd, pretože obyčajne vznikajú zlúčením SOŠ a SOU v dôsledku poklesu populácie alebo poklesu záujmu o ich vzdelávacie programy.

Špeciálny prípad slabo prospievajúcich žiakov zo základných škôl

V Slovenskej republike neexistujú žiadne „riadne“ odborné školy ani stupne na nižšej úrovni ako ISCED 3. Existuje však špeciálny druh škôl, tzv. učilištia, ktoré sú pridružené k SOU a využívajú ich priestory. Učilištia poskytujú typicky dvojročnú prípravu so špeciálne upravenými učebnými osnovami pre malý počet slabo prospievajúcich žiakov zo základnej školy, ktorým sa nepodarilo ukončiť všetkých deväť ročníkov základnej školy.

Tento program sa klasifikuje na úrovni ISCED 2C, hoci sa poskytuje žiakom, ktorí vekom spadajú do hlavného prúdu vyššieho sekundárneho vzdelávania. Oficiálny dokument

⁵ Treba upresniť, že kódy ISCED sa v tomto prípade vzťahujú len na úroveň vzdelávania. Zo štatistického hľadiska je oprávnené, že ÚIPŠ absolventov takéhoto vzdelávania takto kóduje, avšak na druhej strane z právneho hľadiska nie sú absolventmi vysokoškolského štúdia.

o ukončení štúdia v rámci programu so špeciálne upravenými učebnými osnovami je špeciálny druh vysvedčenia, ktoré potvrdzuje ukončenie prípravy a oprávňuje držiteľa na výkon jednoduchých úloh, no nemôže sa považovať za výučný list.

Žiaci so zvláštnymi vzdelávacími potrebami

Napriek pozitívnemu vývoju v začleňovaní žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami do hlavného prúdu škôl existuje na Slovensku sieť špecializovaných inštitúcií, ktoré slúžia týmto deťom a mládeži vo veku od materskej školy po vyššie sekundárne vzdelávanie. Počiatočné OVP na úrovni ISCED 3A a ISCED 3C sa poskytuje v špeciálnych SOŠ a SOU, ktoré sú porovnateľné s SOŠ a SOU v hlavnom prúde vzdelávania.

Takisto existujú odborné učilištia, ktoré zabezpečujú prípravu pre mentálne postihnutých žiakov na troch úrovniach spôsobilosti. Praktická škola je určená pre žiakov s veľmi obmedzenými vzdelávacími schopnosťami.

Kurikulum

Ministerstvo školstva SR (ďalej ministerstvo školstva) je zriaďovateľom dvoch inštitúcií zodpovedných za tvorbu vzdelávacích programov a kurikúl.

- Štátny pedagogický ústav (ŠPÚ) je zodpovedný za kurikulum vo všeobecnom vzdelávaní, vrátane všeobecnovzdelávacích predmetov pre odborné školy, a za meranie výstupov vzdelávania.
- Štátny inštitút odborného vzdelávania (ŠIOV) je zodpovedný za kurikulum v OVP v spolupráci s 15 odvetvovými odbornými komisiami.

Dokumenty vypracované týmito inštitúciami a schválené ministerstvom školstva umožňujú jednotlivým školám, aby si kurikulum upravili. Nesmie sa však zmeniť viac ako 10% týždenných vyučovacích hodín, pričom pri uplatnení tohto pravidla sa nesmie zrušiť ani jeden predmet. 30% obsahu učiva sa môže upraviť podľa miestnych/regionálnych potrieb, vrátane potrieb regionálneho trhu práce.

Terciárne počiatočné OVP

Hoci niektorí odborníci považujú všetky programy terciárneho vzdelávania za počiatočné OVP, iní odborníci s tým nesúhlasia a za počiatočné OVP pokladajú len tie programy, ktoré vedú k jasne identifikovateľným profesiám (napr. lekár, elektrotechnický inžinier). Rôzne humanitne zamerané programy za počiatočné OVP nepokladajú. Tejto problematike sme sa podrobne venovali v časti 0401.

Akreditácia študijných programov

Akreditačná komisia vlády Slovenskej republiky sa skladá z vynikajúcich osobností vysokých škôl a vedeckých inštitúcií, jedna tretina členov je z nevysokoškolských inštitúcií. Vysoké školy môžu prijímať študentov len na štúdium akreditovaných študijných programov. Strata akreditácie môže viesť k presunu študentov na inú vysokú školu, na ktorej ukončia štúdium vykonaním štátnych skúšok. Akreditácia vysokých škôl sa uskutočňuje na základe presne stanovenej procedúry zvlášť pre bakalárske štúdium, magisterské (inžinierske, doktorské) štúdium a doktorandské štúdium. Bez opory v odborných kapacitách môže byť teda vysokej škole udelená len akreditácia na poskytovanie bakalárskeho štúdia.

Osobitný akreditačný orgán pre programy, ktoré by bolo možné považovať za počiatkové OVP, neexistuje (pozri 040702).

Hodnotenie vysokých škôl a národný model zabezpečenia kvality sú v procese prípravy (pozri 040702).

Nezamestnanosť absolventov

Podľa metodiky úradov práce sa za nezamestnaného absolventa považuje absolvent do dvoch rokov od ukončenia vzdelávania a prípravy. Absolútne počty registrovaných nezamestnaných absolventov teda obsahujú dva druhy absolventov, nových a tých z predchádzajúceho roka. Typický obraz cyklu nezamestnanosti možno vidieť pri pohľade na mesačné údaje. Po najvyššom počte, ktorý je najmä kvôli absolventom stredných škôl (po prázdninách) v septembri, pričom druhý najvyšší je v júli, nasleduje postupný pokles do apríla nasledujúceho roka. Vidieť to napr. na absorpcii 73% nezamestnaných absolventov vysokých škôl (pokles z 9 940 na 2 670) a absorpcii 18% nezamestnaných absolventov stredných škôl (pokles z 26 356 na 21 515) od septembra 2003 do apríla 2004.

Celkom typicky je vidno najväčší prílev registrovaných nezamestnaných absolventov vysokých a stredných škôl v júni, keď obidve kategórie stoja pred vstupom na trh práce. U ostatných absolventov stredných škôl, ktorí sa rozhodujú medzi vstupom na trh práce a pokračovaním v štúdiu na vysokej škole, je to v júni a septembri.

Oficiálna miera nezamestnanosti absolventov sa neudáva, ale existujú údaje, ktoré umožňujú porovnať rôzne typy absolventov. Miera nezamestnanosti absolventov sa oficiálne vypočítava každý mesiac tak, že počet registrovaných nezamestnaných absolventov sa vydelením počtom absolventov za obdobie predchádzajúcich dvoch rokov uvádzaných v štatistikách školstva. Nasledujúca tabuľka poskytuje údaje o priemernej miere nezamestnanosti absolventov v roku 2003/2004.

Priemerná miera nezamestnanosti absolventov gymnázií, SOŠ a SOU v Bratislavskom kraji a v Slovenskej republike v roku 2003/2004 (v %)

	G	SOŠ	SOU
Bratislavský kraj	2,0	4,6	7,7
Slovenská republika	4,9	16,4	25,0

Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva

Údaje za celú krajinu poskytujú dobre známy a očakávaný obraz: miera nezamestnaných absolventov rastie s poklesom statusu školy a všeobecne vnímanou obťažnosťou štúdia. Zraniteľnosť absolventov SOU je však významne nižšia v Bratislavskom kraji, kde je podstatne vyššia absorpcia trhu práce a nízka celková miera nezamestnanosti.

Porovnanie miery nezamestnanosti absolventov SOU a SOŠ s celkovou mierou nezamestnanosti jasne ukazuje, že absolventi SOU (z ktorých mnohí sú absolventmi programov na úrovni ISCED 3C s výučným listom) sú zraniteľnejší ako absolventi SOŠ (z ktorých takmer všetci sú absolventmi programov na úrovni ISCED 3A). V krajoch s vyššou celkovou mierou nezamestnanosti (a menšou ponukou pracovných miest) majú absolventi SOŠ nižšiu mieru nezamestnanosti ako je celková miera nezamestnanosti a zjavne vytlačujú z trhu absolventov SOU. V bohatom Bratislavskom kraji s mnohými možnosťami na zamestnanie sú absolventi SOU na tom dobre a majú len o niečo vyššiu mieru nezamestnanosti.

Miera nezamestnanosti absolventov podľa krajov a druhu odbornej strednej školy v apríli 2004 (v %)

	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE	SR
Celková MN	4,3	11,7	10,4	19,5	14,4	23,3	21,7	23,8	16,5
SOŠ	4,0	12,8	12,1	17,3	12,4	18,4	17,2	17,1	13,8
SOU	6,8	17,9	15,4	25,0	19,7	31,5	28,3	32,7	22,6

Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva

Poznámky: MN – miera nezamestnanosti, BA – Bratislavský kraj, TT – Trnavský kraj, TN – Trenčiansky kraj, NR – Nitriansky kraj, ZA – Žilinský kraj, BB – Banskobystrický kraj, PO – Prešovský kraj, KE – Košický kraj

Údaje o miere nezamestnanosti absolventov pred rokom 1999 neexistujú a neexistujú ani údaje, ktoré by sledovali pôsobenie ľudí na trhu práce z dlhodobého hľadiska.

Ústav informácií a prognóz školstva očakáva rast nezamestnanosti absolventov s vyvrcholením v roku 2005/2006, po ktorom bude nasledovať postupný pokles, avšak počty v roku 2010/2011 budú stále vyššie ako v roku 2003/2004. Nasledujúca tabuľka poskytuje porovnanie miery nezamestnanosti absolventov SOŠ a SOU podľa študijných a učebných odborov.

Miera nezamestnanosti absolventov SOŠ a SOU podľa skupín odborov v septembri 2003 (v %)

Skupiny odborov	SOŠ	SOU
Technické odbory	18,9	26,2
Poľnohospodársko-lesnícke a veterinárne odbory	26,4	33,3
Zdravotníctvo	7,1	-
Spoločenské odbory a služby	21,9	27,0
Kultúra a umenie	12,4	21,7

Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva

Medzi absolventmi oboch druhov škôl je vysoký podiel a vysoký absolútny počet nezamestnaných v štúdiu súvisiacom s poľnohospodárstvom a v skupine odborov „ekonomika a organizácia, obchod a služby“. Miera nezamestnanosti v poľnohospodárstve je v súlade so všeobecným poklesom zamestnanosti v odvetví poľnohospodárstva. Školy ako aj výchovní poradcovia by mali podniknúť aktivity na zastavenie produkovania absolventov pre toto odvetvie. Na rozdiel od toho sa v oblasti služieb a obchodu očakáva v budúcnosti rast možností pre zamestnanie. Nízku zamestnateľnosť tu môžu spôsobovať rôzne faktory. Okrem nízkej kvality vzdelávania v oblasti ekonomiky existujú silné vonkajšie príčiny, vrátane nízkej kúpnej sily obyvateľstva a ešte stále nie dostatočne priateľského prostredia pre samostatnú zárobkovú činnosť. Medzi absolventmi SOU je najvyššia miera nezamestnanosti v odboroch strojárstva a ostatnej kovospracúvacej výroby, elektrotechniky a spracúvania dreva. V dôsledku masívnych zahraničných investícií sa však v týchto odvetviach očakáva pokles miery nezamestnanosti. Na rozdiel od týchto odvetví sa očakáva, že zraniteľné zostane stavebníctvo a zhorší sa situácia v textilnom a odevnom priemysle.

040103 Kvalifikačná štruktúra

Kvalifikačná štruktúra v Slovenskej republike je jednoduchá, avšak jej špecifická terminológia môže v niektorých prípadoch cudzincov zmiatať. Navyše sa často zmiešavajú štyri prístupy, a to stupne vzdelania podľa rezortnej legislatívy školstva, kódy stupňov vzdelania uplatňované v rámci národnej sociálno-ekonomickej štatistiky, kódy medzinárodnej štandardnej klasifikácie vzdelávania (ISCED 97) a kvalifikačné stupne.

Stupne vzdelania podľa legislatívy rezortu školstva

Tradičná klasifikácia platná od 80. rokov rozoznáva tieto stupne:

- základné vzdelanie,
- stredné vzdelanie, ktoré sa ďalej rozlišuje na
 - stredné odborné vzdelanie,
 - úplné stredné (všeobecné) vzdelanie,
 - úplné stredné odborné vzdelanie,
- vyššie odborné vzdelanie,
- vysokoškolské vzdelanie.

Základné vzdelanie sa získava po ukončení základnej školy alebo po ukončení prvých štyroch ročníkov osemročného gymnázia.

Stredné vzdelanie sa ďalej rozlišuje na úplné stredné všeobecné vzdelanie pri študijných odboroch na gymnáziu, úplné stredné odborné vzdelanie pri študijných odboroch na úrovni ISCED 3A na SOŠ a SOU a stredné odborné vzdelanie pri učebných odboroch na úrovni ISCED 3C na SOU.

Pri stupňoch vzdelania v programoch na úrovni ISCED 3A sa termín „úplné” často prekladá do angličtiny slovom „completed”, čo môže znamenať aj „ukončené”. Toto často spôsobuje nedorozumenia a absolventi na úrovni ISCED 3C sú považovaní za osoby bez ukončeného stredoškolského vzdelávania.

Absolventi s úplným stredným odborným vzdelaním na úrovni ISCED 3A získavajú dvojitú kvalifikáciu⁶, zatiaľ čo absolventi so stredným odborným vzdelaním sú pripravovaní pre priamy vstup na trh práce a nemôžu byť prijatí na vysokoškolské štúdium, pokiaľ neabsolvujú dvojročné nadstavbové štúdium, ktoré im poskytne úplné stredné vzdelanie (pozri ďalšie podrobnosti v 0403).

Postsekundárne štúdium organizované na stredných školách je klasifikované na úrovni ISCED 3A, ISCED 4 (pozri 0406) a vzhľadom na obsah štúdia aj na úrovni ISCED 5B. V poslednom prípade absolventi získavajú vyššie odborné vzdelanie, avšak toto štúdium poskytované na SOŠ nie je vysokoškolským zákonom uznané za vysokoškolské štúdium.

Magisterské (inžinierske, doktorské) štúdium s dĺžkou štúdia od štyroch do šiestich rokov sa tradične považovalo za štúdium vedúce k vysokoškolskému vzdelaniu, zatiaľ čo bakalárske štúdium neexistovalo a štúdium CSc. (kandidát vied) zodpovedajúce súčasnému PhD., sa

⁶ Pod dvojitou kvalifikáciou sa myslí možnosť priameho vstupu na trh práce a zároveň možnosť uchádzať sa o vysokoškolské štúdium.

považovalo za vedeckú kvalifikáciu. S aplikáciou bolonskej deklarácie sa registrujú tri stupne vysokoškolského vzdelania.

Kódy stupňov vzdelania v SR

Táto klasifikácia sa vo veľkej miere využíva v štatistických zisťovaniach, pretože umožňuje podrobnejšiu kategorizáciu a jemnejšie kódovanie stupňov vzdelania pri starších ľuďoch, ktorí získali vzdelanie v predchádzajúcich, resp. iných systémoch vzdelávania. Opatrenie Štatistického úradu Slovenskej republiky č. 16/1996 Z.z., ktorým sa vyhlasuje Klasifikácia odborov vzdelania, rozoznáva 10 kódov.

- 0 Ukončená povinná školská dochádzka v nižšom ako 8. (9.) ročníku;
- 1 Ukončené základné alebo stredné vzdelanie (okrem stredného vzdelania uvedeného pod kódmi stupňov vzdelania 2 a 3);
- 2 Stredné odborné vzdelanie získané na stredných odborných učilištiach – SOU;
- 3 Stredné vzdelanie (štúdium kratšie ako štvorročné, bez maturity);
- 4 Úplné stredné odborné vzdelanie (štúdium na SOU ukončené maturitou);
- 5 Úplné stredné všeobecné vzdelanie (štúdium na gymnáziu ukončené maturitou);
- 6 Úplné stredné odborné vzdelanie (štúdium na strednej odbornej škole a konzervatóriu ukončené maturitou);
- 7 Vyššie odborné vzdelanie (ukončené absolútoriom alebo bakalárske štúdium na vysokej škole);
- 8 Vysokoškolské vzdelanie;
- 9 Vedecká kvalifikácia.

Tieto kódy sa často využívajú v štatistikách Štatistického úradu SR a Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR v rámci rôznych zisťovaní o trhu práce. Sú aj súčasťou kódov, ktoré sa využívajú na označovanie študijných a učebných odborov v štatistikách týkajúcich sa vzdelávania.

Kvalifikácie

Kvalifikáciu predstavujú dve zložky, ktoré obsahujú:

- formálnu požiadavku vyjadrenú získanou úrovňou vzdelania (úplné stredné odborné vzdelanie, čo znamená absolvovanie študijného odboru na úrovni ISCED 3A na SOŠ alebo SOU alebo absolvovanie nadstavbového štúdia po ukončení učebného odboru na úrovni ISCED 3C na SOU),
- špecifické profesijné požiadavky, ktoré upravujú tieto zákony:
 - zákon č. 312/2001 Z.z., ktorý sa týka štátnej služby,
 - zákon č. 533/2003 Z.z., ktorý sa týka verejnej služby,
 - Zákon č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon), pričom sa môžu uplatňovať aj ďalšie požiadavky, ktoré sa opierajú o ďalšie citované zákony a nadväzujúce právne predpisy, napr. ohľadom kvalifikačných skúšok podľa vyhlášky Ministerstva vnútra SR č. 323/2001 Z.z., ktorá stanovuje podrobnosti o požadovaných vedomostiach a zručnostiach a spôsobe vykonávania kvalifikačnej skúšky vydávania osvedčenia na prevádzkovanie živnosti, ktoré organizuje Slovenská živnostenská komora; navyše, zamestnávateľia alebo zástupcovia zamestnávateľov môžu pri požiadavkách na osvedčenie ďalšej

spôsobilosti využívať slovenské technické normy a tam, kde je to vhodné, aj európske normy.

040104 Školy, vzdelávacie strediská, poskytovatelia OVP

Počiatkové OVP na nižšej úrovni ako ISCED 3

Základná škola poskytuje počiatkové OVP v rámci predmetu technická výchova. Základné školy sa môžu rozhodnúť o svojej špecializácii, okrem iného tým, že poskytnú väčší počet týždenných hodín na konkrétny predmet. Oficiálne sa uznáva základná škola s rozšíreným vyučovaním technickej výchovy. Všetci záujemcovia dostanú k dispozícii odporúčané kurikulum, ktoré je vypracované v gescii Štátneho pedagogického ústavu a schválené ministerstvom školstva.

Základné školy sú právne subjekty. V školskom roku 2003/2004 bolo 2 272 verejných škôl v pôsobnosti obcí, 104 cirkevných a 11 súkromných základných škôl.

Stredné školy

Stredné odborné školy, stredné odborné učilištia a združené stredné školy sú právne subjekty, ktoré poskytujú počiatkové OVP vedúce ku kvalifikácii. V špecifických prípadoch môžu poskytovať aj odbornú prípravu v rámci ďalšieho vzdelávania a v spolupráci s krajskými úradmi práce aj rekvalifikácie pre nezamestnaných.

Gymnázia môžu poskytovať prvky počiatkového OPV, dokonca sa na nich môže zaviesť špeciálny predmet, ak s tým súhlasia kľúčoví aktéri (rodičia, škola a úrad samosprávneho kraja/krajský školský úrad). Toto počiatkové OVP však nevedie ku kvalifikácii.

Všetky stredné školy sú právne subjekty. Rozdiel medzi štátnymi školami a verejnými školami je v tom, že verejné školy, ktoré boli pôvodne štátne, boli na začiatku 21. storočia presunuté do pôsobnosti samosprávnych krajov. Počet štátnych škôl je malý, zahŕňa len špeciálne školy (pre žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami) a bilingválne školy zriadené na základe medzinárodných dohôd.

Počet stredných škôl podľa zriaďovateľa v školskom roku 2003/2004

Druh školy		Počet škôl
Gymnázia	Štátne a verejné	158
	Súkromné	17
	Cirkevné	45
Stredné odborné školy	Štátne a verejné	254
	Súkromné	43
	Cirkevné	11
Stredné odborné učilištia	Štátne a verejné	211
	Súkromné	11
	Cirkevné	5
Združené stredné školy	Štátne a verejné	78
	Súkromné	0
	Cirkevné	0
Stredné školy spolu	Štátne a verejné	701
	Súkromné	71
	Cirkevné	61
Spolu		833

Zdroj: MŠ SR, Sieť stredných škôl na školský rok 2003/2004 k 12.11.2002

Učilištia sú pridružené k SOU a poskytujú prípravu pre žiakov, ktorí mali ťažkosti s dokončením základnej školy. Počiatočné OVP, ktoré poskytujú učilištia, sa vzhľadom na obsah klasifikuje na úrovni ISCED 2C a absolventi získavajú vysvedčenie o spôsobilosti na výkon jednoduchých činností. Vysvedčenie sa však neuznáva ako stredný stupeň vzdelania. V školskom roku 2003/2004 bolo 54 verejných učilišť. Neštátne nebolo ani jedno učilište.

Odborné stredné školy zabezpečujú tiež praktické vyučovanie. Môže sa poskytovať v rôznych formách a organizovať rôznym spôsobom. Praktické vyučovanie môže byť poskytované priamo školou alebo mimo školy, napr. špecializovanými školskými zariadeniami (strediská odbornej praxe, strediská praktického vyučovania alebo pracoviská praktického vyučovania) alebo priamo v prevádzkach kontrahovaných organizácií. Obsah a rozsah všetkých foriem praktického vyučovania je stanovený v kurikule príslušného študijného/učebného odboru. V školskom roku 2003/2004 bolo 27 štátnych a verejných a šesť súkromných stredísk. Ak má jednotlivец, napr. samostatne zárobkovo činná osoba, záujem poskytovať praktickú prípravu žiakovi, ktorý absolvuje teoretické vzdelávanie v SOU a zároveň má s ním uzavretú zmluvu o budúcom zamestnaní, môže sa zriadiť pracovisko praktického vyučovania. Náklady na prevádzku pracoviska praktického vyučovania hradí zamestnávateľ, teda spomínaná samostatne zárobkovo činná osoba. Ak túto praktickú prípravu poskytuje aj ďalším žiakom bez uzatvorenej zmluvy, príslušná časť nákladov sa mu musí preplatiť.

Ministerstvo vnútra SR (ďalej ministerstvo vnútra) je zriaďovateľom štyroch škôl, a to Strednej školy požiarnej ochrany MV SR a troch škôl, ktoré poskytujú pomaturitné štúdium na prípravu policajného zboru. Ministerstvo spravodlivosti SR (ďalej ministerstvo spravodlivosti) je zriaďovateľom jednej školy, ktorou je Stredná škola Zboru väzenskej a justičnej stráže. Ministerstvo obrany SR už nie je zriaďovateľom žiadnej školy. Pri všetkých školách "silových" rezortov sa tradične uplatňovali špecifické pravidlá (pozri tiež 040302). Za aspoň čiastočne rezortné by sa mohli považovať stredné zdravotnícke školy, ktoré sú v gescii Ministerstva zdravotníctva SR (ďalej ministerstvo zdravotníctva), pozri 040302. Z 31 škôl je v 24 prípadoch zriaďovateľom samosprávny kraj a 7 škôl je cirkevných. V školskom roku 2003/2004 bolo celkovo 36 škôl z 308 SOŠ, ktoré poskytovali 60 programov čiastočne alebo úplne pod kontrolou iných rezortov.

Základné a stredné školy majú ako právne subjekty veľkú autonómiu. V prípade súkromných a cirkevných škôl ju však môžu zriaďovatelia obmedziť. Školské zákony upravujúce autonómiu štátnych a verejných škôl sú pri neštátnych školách menej podrobné, a tak sú neštátne školy viac alebo menej autonómne v závislosti od rozhodnutia ich zriaďovateľa. Verejné a štátne školy riadi riaditeľ, ktorý je menovaný na obdobie piatich rokov. Návrh na vymenovanie riaditeľa predkladá rada školy na základe výsledku výberového konania. Riaditeľ je zodpovedný za dodržiavanie schváleného kurikula a vzdelávacích štandardov a za odbornú a pedagogickú úroveň inštitúcie. Je zodpovedný za riadenie financií a hospodárenie s majetkom v rozsahu, ktorým bol poverený (napr. zriaďovateľ školy ho môže, ale nemusí poveriť schvaľovaním prenájmu školských priestorov a zariadení).

Riaditeľ je zodpovedný za prijímanie zamestnancov a za ďalšie vzdelávanie pedagogických zamestnancov. Riaditeľ strednej školy zabezpečuje štátnu správu v prvom stupni, ktorá zahŕňa 14 okruhov zodpovednosti určených zákonom. Štátnu správu na druhom stupni vykonáva príslušný orgán samosprávneho kraja. Krajský školský úrad je orgánom prvého stupňa štátnej správy (vo veciach, ktorými nie je poverený riaditeľ školy), napr. rozhoduje o rovnocennosti dokladov o vzdelaní, a orgánom druhého stupňa štátnej správy pre školy nadregionálnej

pôsobnosti, ktorých je zriaďovateľom. Krajský školský úrad je tiež zodpovedný vo veciach, kde sa prenesenie na samosprávne kraje v rámci decentralizácie nepovažovalo za vhodné, napr. tento úrad vymenúva predsedov skúšobných komisií pre skúšky na ukončenie štúdia. Tvorba kurikula je vymedzená ministerstvom školstva a umožňuje úpravu kurikula podľa vzorca 10/30. Školy môžu voľne zmeniť 10% týždenných vyučovacích hodín a 30% obsahu určitého predmetu. Ďalej môžu iniciovať aj zmenu oficiálnych kurikúl prostredníctvom Štátneho inštitútu odborného vzdelávania.

Za kvalitu výstupu vzdelávania na odborných školách a to, aby počiatočné OVP napokon vyhovovalo potrebám trhu práce, je zo zákona zodpovedný riaditeľ školy. Za kvalitu výstupu vzdelávania nie sú zodpovedné žiadne iné orgány. Štátny pedagogický ústav organizuje celoštátne merania vo vybraných všeobecnovzdelávacích predmetoch a v spolupráci so Štátnym inštitútom odborného vzdelávania pripravil reformu skúšok na ukončovanie štúdia na stredných školách, ktorá je zameraná na zvýšenie ich transparentnosti, objektívnosti, spoľahlivosti a validity. Na skúškach na odborných školách sa môžu zúčastňovať sociálni partneri. Podobne sa môžu zúčastňovať na činnosti spomínaných 15 odvetvových odborných komisií, môžu navrhovať zmeny v profile a iniciovať zavedenie nových študijných a učebných odborov. Ich účasť na plánovaní OVP a sledovaní kvality je však vidieť len veľmi zriedkavo a obyčajne vychádza z osobnej zaangažovanosti.

Orgány školskej samosprávy boli po prvý raz zavedené v 90. rokoch a sú explicitne uvedené v zákone č. 596/2003 Z.z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve:

- rada školy,
- obecná školská rada,
- územná školská rada,
- žiacka školská rada.

Ani jeden orgán školskej samosprávy nie je rozhodovacím orgánom. Skôr ich možno považovať za monitorovacie orgány, ktoré sa vyjadrujú ku koncepčným materiálom a správam orgánov decíznej sféry (riaditeľ školy, obec, krajský školský úrad, príslušný orgán samosprávneho kraja). Rozpory medzi samosprávnymi orgánmi a orgánmi decíznej sféry rieši Štátna školská inšpekcia. Najviditeľnejšou aktivitou samosprávnych orgánov je ich účasť na výbere riaditeľa. Žiacku školskú radu možno zriadiť len na stredných školách. Rada zastupuje záujmy žiakov vo vzťahu k riaditeľovi školy.

Vysokoškolské vzdelávanie

Vysoké školy sa zriaďujú a môžu byť zrušené zákonom Národnej rady SR, s výnimkou súkromných škôl, ktoré sa zriaďujú rozhodnutím vlády za základe návrhu ministerstva školstva a posúdenia Akreditačnej komisie. V súčasnosti je 20 verejných vysokých škôl, vrátane Katolíckej univerzity v Ružomberku, tri štátne vysoké školy (pokrývajúce rezorty ozbrojených síl, polícia a zdravotníctva, z toho prvé dve výlučne a tretia súbežne s inými vysokými školami) a štyri súkromné vysoké školy (pokrývajúce manažment, zdravotníctvo a sociálnu prácu, ekonómiu a manažment verejnej správy a právo). Bývalé štátne vysoké školy boli transformované na verejné školy zákonom č. 131/2002 Z.z. o vysokých školách. Tento zákon rozlišuje vysoké školy podľa zriaďovateľa a po prvý raz umožňuje vznik súkromných vysokých škôl. Počet súkromných vysokých škôl preto zatiaľ nie je veľmi významný. V roku 2004 bolo len 52 absolventov súkromných vysokých škôl, z toho všetci

z oblastí, ktoré sa týkali ekonómie. Dve vysoké školy boli vylúčené z procesu transformácie na verejné školy (Akadémia ozbrojených síl a Akadémia Policajného zboru) kvôli ich špecifickému charakteru. Tretia štátna univerzita bola zriadená účelovým konaním lekárov - členov parlamentu, a to napriek stanoviskám ministerstva školstva a zástupcov vysokých škôl.

Zo zákona existujú traja zástupcovia vysokých škôl. Je to Slovenská rektorská konferencia, ktorá je v praxi hlavným partnerom pre ministerstvo školstva, Rada vysokých škôl, ktorú tvoria zástupcovia všetkých vysokých škôl a ich fakúlt, a Študentská rada vysokých škôl, ktorá zastupuje študentov.

Na rozdiel od roku 1989, keď bolo 13 vysokých škôl so 43 fakultami, v roku 2003 bolo 25 vysokých škôl so 104 fakultami. Počet študentov sa zdvojnásobil a počet absolventov vzrástol z 9 321 na 18 205.

Verejné vysoké školy majú značnú autonómiu. Verejné záujmy zastupuje správna rada vysokej školy, ktorá má obmedzenú právomoc. Rada môže zastaviť riskantné alebo neefektívne aktivity, napr. predaj a kúpu majetku, pomáha pri vypracovávaní rozvojových plánov a vyjadruje sa k výročnej správe vysokej školy.

Verejné vysoké školy majú úplnú autonómiu pri prijímaní a prepúšťaní zamestnancov a vo finančnom riadení pod podmienkou, že nevykazujú deficit rozpočtu. V prípade deficitu môže na základe návrhu ministerstva školstva a po schválení zástupcami vysokej školy riadenie vysokej školy prevziať iná vysoká škola. Vysoké školy musia dosahovať vyrovnaný rozpočet. Nemôžu sa už viac spoliehať na oddĺženie zo štátneho rozpočtu a môžu dokonca zbankrotovať. Vysoké školy sú len čiastočne financované zo štátneho rozpočtu, a to cez ministerstvo školstva na základe alokačných vzorcov, ktoré vypracováva ministerstvo školstva po dohode so zástupcami vysokých škôl. Ďalšie výdavky musia školy hradiť z vlastnej činnosti a (alebo) z iných príspevkov. Poplatky za štúdium zatiaľ neboli zavedené, napriek tomu, že ministerstvo školstva sa opakovane usilovalo o novelu zákona umožňujúcu zavedenie poplatkov, ktoré by predstavovali 0-30% nákladov na študijný program a boli by kompenzované systémom pôžičiek s nízkymi úrokmami a štipendiami pre vynikajúcich študentov a študentov z rodín s nízkymi príjmami.

Vzdelávacie programy vypracovávajú vysoké školy, ktoré ich predkladajú na akreditáciu Akreditačnej komisii vlády Slovenskej republiky. Na začiatku 21. storočia všetky vysoké školy pod tlakom ministerstva školstva a Bolonskej deklarácie transformovali svoje vzdelávacie programy na tri samostatné časti, a to bakalárske štúdium, magisterské (inžinierske, doktorské) štúdium a doktorandské štúdium. Jedinú výnimku udelilo ministerstvo školstva v súvislosti so štúdiom teológie, ktoré zostalo bez bakalárskeho stupňa. Ďalšia transformácia však môže nastať kvôli spornej koncepcii bakalárskeho štúdia v príprave učiteľov, ktorá nezodpovedá potrebám trhu práce. Navyše, príprava učiteľov a majstrov odbornej výchovy, ktorá sa tradične organizuje formou doplňujúceho pedagogického štúdia k magisterskému (inžinierskemu) štúdiu, je predmetom ostrej kritiky spolupracovníkov Akreditačnej komisie, ktorí sa zúčastňujú na činnosti jej pracovných skupín.

V praxi však jednoduché nedodržanie formátu akreditačných dokumentov a (alebo) nedostatočné preukázanie kvalitného interného učiteľského zboru, teda profesorov a docentov, môže viesť k neúspechu v akreditačnom procese. Jediným nástrojom, ktorý zabezpečuje spätnú väzbu o kvalite vyučovania a ktorý má oporu v zákone, je povinné

hodnotenie vyučovania študentmi. Tvorba hodnotiaceho formulára (dotazníka), jeho spracovanie, ako aj využitie zhromaždených výsledkov boli ponechané na vysoké školy. Vo výročných správach vysokých škôl sa však tieto výsledky môžu, ale nemusia reflektovať. Okrem akreditácie, ktorá je založená čisto na inputových charakteristikách a je teda zameraná iba na posúdenie potenciálu vysokej školy poskytovať kvalitné služby, zákon stanovuje tzv. komplexnú akreditáciu, v rámci ktorej by sa mala hodnotiť kvalita poskytovaných služieb. Akreditačná komisia by mala posúdiť celú činnosť vysokej školy a zhodnotiť „plnenie poslania a úloh vysokej školy“. Tento druh procesu hodnotenia si však vyžaduje stanovenie kritérií a aktivity týkajúce sa zabezpečenia kvality na vysokých školách, ktoré sa začali iniciovať až v roku 2004. Doteraz sa teda nevykonala žiadna komplexná akreditácia.

040105 Rola sociálnych partnerov a podnikov

Sociálni partneri sa môžu zúčastňovať na procesoch rozhodovania pri tvorbe kurikula, na stanovovaní vzdelávacích štandardov a na skúškach na získanie kvalifikácie, avšak v OVP vo vzťahu k štátnej (verejnej) správe majú poradný hlas.

Národná úroveň

Rada hospodárskeho a sociálneho partnerstva

1. decembra 2004 bola ustanovená Rada hospodárskeho a sociálneho partnerstva (RHSP) ako poradný partnerský orgán na národnej úrovni s cieľom vytvoriť priestor pre vzájomné konzultácie a dohadovanie alebo objasňovanie stanovísk jednotlivých sociálnych partnerov. RHSP nahradila Radu hospodárskej a sociálnej dohody. RHSD, ktorá mala oporu v zákone č. 106/1999 Z.z. o hospodárskom a sociálnom partnerstve (zákon o tripartite), sa nedarilo dosahovať dohody kvôli veľkým rozdielom medzi stanoviskami odborov a vlády. Vláda začala zákon o tripartite považovať za prekážku pri exekutívnych činnostiach a podľa zamestnávateľov znižoval funkčnosť sociálneho dialógu. Tento zákon, platný od 15. júna 1999, bol zrušený 31. decembra 2004. Pri väčšom dôraze na sociálny dialóg než na potrebu dohody medzi tromi partnermi sa RHSP môže stať miestom pre témy súvisiace s OVP a pre diskusie, ktoré by boli protiváhou politickému bojisku, kde sa problémom vzdelávania nevenuje dostatočná pozornosť, pretože ich vytláčajú páľčivejšie politické témy. Vhodnou témou na diskusiu na tejto úrovni by mohli byť fiškálne incentívy pre spolufinancovanie OVP.

Rada ministra školstva SR pre OVP

Ministerstvo školstva je ústredným orgánom vlády pre otázky OVP. Ostatné ministerstvá majú len obmedzenú rolu, ktorá sa týka stredných škôl poskytujúcich počiatočné OVP súvisiace s ich rezortom, napr. ministerstvo zdravotníctva a stredné zdravotnícke školy. Rada ministra školstva SR pre OVP bola zriadená na základe uznesenia vlády SR č. 213 zo 7. marca 2001. Je poradným orgánom ministerstva školstva. Pôvodne sa skladala z 28 členov, ktorí zastupovali relevantných aktérov na ústrednej úrovni, 8 krajov, odbory a zamestnávateľov.

Základom poslaním rady je

- prerokúvať a hodnotiť stav a úroveň odborného vzdelávania a prípravy, predkladať návrhy týkajúce sa metodiky, obsahu, štruktúry, riadenia, financovania, legislatívy, spolupráce s trhom práce, zamestnanosti absolventov, ekonomiky a iných problémov v školách a školských zariadeniach v SR,
- podieľať sa na príprave zásadných opatrení na riešenie problémov kvality a obsahu vzdelávania, financovania a riadenia OVP v školách a školských zariadeniach,
- prerokúvať a vyjadrovať sa k predloženým návrhom a odporúčaniam na riešenie dôležitých otázok a koncepcií v súvislosti so zabezpečovaním OVP v školách a školských zariadeniach,
- iniciatívne navrhovať Ministerstvu školstva SR alebo príslušným orgánom možné spôsoby riešenia problémov prípravy v školách a školských zariadeniach,
- v prípade potreby presných informácií a stanovísk žiadať príslušné inštitúcie o vypracovanie vedeckých rozborov, štúdií a expertíz z problematiky OVP v školách a školských zariadeniach a jeho dopadu na politiku zamestnanosti,
- spolupracovať s ministerstvami, orgánmi štátnej správy, orgánmi samosprávy, zástupcami zamestnávateľov, odborními, vedeckými a inými pracoviskami zaoberajúcimi sa OVP v školách a školských zariadeniach.

Napriek a čiastočne kvôli turbulentným zmenám v regionálnom školstve (nové modely správy, nové schémy financovania) boli aktivity rady v roku 2003 a 2004 zmrazené.

Rada ministra pre celoživotné vzdelávanie

Rada ministra pre celoživotné vzdelávanie bola zriadená na základe uznesenia vlády SR č. 157 z 25. februára 2004 a je funkčná od mája 2004. Rada je poradným orgánom ministra školstva. Pozostáva z 22 členov zastupujúcich sedem ministerstiev okrem ministerstva školstva, sociálnych partnerov a ďalších kľúčových aktérov, napr. Slovenskú spoločnosť pre kvalitu. Prvoradým poslaním rady je analýza súčasného stavu poskytovania celoživotného vzdelávania (CŽV), financovania CŽV, zabezpečenia kvality CŽV. Zdá sa, že napriek svojmu názvu sa rada zameriava na vzdelávanie dospelých, ako vidieť z členstva v rade. Členom rady je zástupca Asociácie inštitúcií vzdelávania dospelých, zatiaľ čo zástupcovia počiatočného OVP nie sú členmi rady. Napriek tomu je rada jediným „živým“ medzivládnyim poradným orgánom ministra školstva, ktorý sa môže venovať témam súvisiacim s počiatočným OVP.

Zapojenie sociálnych partnerov s priamou väzbou na počiatočné OVP

Tvorba kurikula a určovanie vzdelávacích štandardov

Na základe dokumentu *Zásady zriaďovania, organizácie a činnosti odborných komisií a Koordinačnej rady pre odborné vzdelávanie a prípravu v stredných odborných školách, stredných odborných učilištiach a združených stredných školách v Slovenskej republike*, platných od 1. januára 2002, bolo zriadených pätnásť odborných komisií, ktoré pokrývajú všetky potreby vzdelávania a prípravy v národnom hospodárstve a zodpovedajú skupinám študijných a učebných odborov. Predchádzajúce odvetvové odborné komisie, ktoré boli zriadené podľa zásad zriaďovania, organizácie a činnosti odborných komisií pre odborné vzdelávanie a prípravu v stredných odborných školách a stredných odborných učilištiach schválených ministerstvom školstva a platných od 1. októbra 1999, sa zrušili alebo transformovali.

Záver, stanoviská a vyjadrenia odborných komisií a Koordinačnej rady majú charakter návrhov a odporúčaní a tvoria základ pre rozhodovanie ministerstva školstva v otázkach OVP. Hlavnou úlohou odborných komisií je zaoberať sa obsahovými, koncepcnými a metodickými otázkami OVP. Odborné komisie zabezpečujú súlad medzi spoločenskými, individuálnymi a hospodárskymi potrebami a požiadavkami trhu práce a rozvojom vedecko-technického poznania, odvetvovými koncepciami a koncepciou rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike. Prerokujú, posudzujú a vyjadrujú stanoviská k obsahu návrhov základných pedagogických dokumentov, k cieľom a úlohám OVP, ktoré sa týkajú obsahu, foriem a vyučovacích metód, a k cieľom a úlohám, ktoré sa týkajú vzdelávacích štandardov, didaktických testov a experimentov. Odborné komisie posudzujú vzdelávacie programy odborných stredných škôl. Na požiadanie ministerstva školstva posudzujú personálnu a materiálnu pripravenosť odborných stredných škôl na zavedenie vzdelávacích programov. Odborné komisie sa zúčastňujú na hodnotení vzdelávacích programov a posudzujú nástroje na hodnotenie žiakov odborných stredných škôl. Pri svojom poslaní spolupracujú so štátnymi a súkromnými vzdelávacími inštitúciami, zamestnávateľmi, podnikmi, súkromnými spoločnosťami a sociálnymi partnermi.

Predsedov jednotlivých odborných komisií vymenúva minister školstva, podpredsedov a členov vymenúva Štátny inštitút odborného vzdelávania. Členmi odborných komisií sú zástupcovia ŠIOV-u, zástupcovia jednotlivých odvetví, inštitúcií trhu práce, profesijných komôr, zamestnávateľských zväzov a združení, podnikov, stredných škôl, vysokých škôl, krajských úradov, inštitúcií atď. Ďalší odborníci môžu byť zapojení do práce subkomisií, odborných sekcii a dočasných pracovných skupín.

Prácu odborných komisií koordinuje Koordinačná rada, ktorá bola zriadená vo februári 2002. Hlavnou úlohou Koordinačnej rady je podporovať súdržnosť aktivít odborných komisií, zovšeobecňovať výstupy z činnosti odborných komisií, vypracovávať návrhy na riešenie kľúčových otázok vyplývajúcich z výstupov odborných komisií a predkladať návrhy Rade ministra školstva SR pre odborné vzdelávanie a prípravu.

Predsedom Koordinačnej rady je riaditeľ ŠIOV-u. Koordinačná rada je zložená z predsedov jednotlivých odborných komisií. Predsedu a členov Koordinačnej rady vymenúva minister školstva. Koordinačná rada podlieha Rade ministra školstva SR pre odborné vzdelávanie a prípravu.

Keďže odbory a zamestnávatelia nemajú dostatočné kapacity na problematiku OVP, skutočný vplyv ich zástupcov závisí od osobnej angažovanosti jednotlivcov. Sociálnych partnerov často reprezentujú riaditelia alebo iní pracovníci odborných škôl, ktorých stanoviská môžu byť ovplyvnené ich vzdelaním a pracovnou pozíciou. Niekoľko skutočných odborníkov na OVP musí pokrývať príliš veľa postov a tém. A tak hoci sú možnosti pre odbory a zástupcov zamestnávateľov otvorené, pri tvorbe kurikula a stanovovaní štandardov prevládajú pedagógovia a odborníci OVP zastupujúci rezort školstva. Navyše, aktivity sa zameriavajú viac na obsah a vyučovanie ako na hodnotenie kvality vzdelávania, na plnenie požiadaviek trhu práce v zmysle nadobudnutých zručností a kompetencií a na profil absolventa.

Hodnotenie výstupu vzdelávania a kvalifikácia

Väzby medzi odbornými školami a podnikmi zoslabli a dokonca sa prerušili v 90. rokoch, v období transformácie ekonomiky a veľkého úsilia o reštrukturalizáciu, ktoré úplne zmenilo obraz sveta práce. Na začiatku 21. storočia sa považovalo za nevyhnutné oživiť tieto väzby. V súčasnosti sa však zdá, že náprava je veľmi ďaleko, okrem tých odvetví a podnikov, ktoré už prešli reštrukturalizáciou, v súčasnosti vykazujú veľký rast a čelia riziku nedostatku

kvalifikovanej pracovnej sily. Najlepším príkladom je automobilový priemysel, v ktorom sa Slovensko stáva lídrom vo výrobe automobilov na jedného obyvateľa na svete. Reforma počiatocného OVP v tomto odvetví je príkladom reformy, ktorá vyšla z iniciatívy zamestnávateľov. Je tiež príkladom plodnej spolupráce zamestnávateľov a odborníkov z rezortu školstva, ktorých spojili do spolupráce trhové sily. V neprosperujúcich odvetviach by mohli byť kvôli doposiaľ nevyriešenej infraštruktúre a rizikovým prognózam reštrukturalizácie potrebné podnety na posilnenie spolupráce. Pre podnikateľov nie je podpora počiatocného OVP rentabilná, a tak pokiaľ nie sú bezprostredne vážne ohrozené ich budúce zisky, v zásade sa o zavádzanie inovácií do OVP a kontrolu jeho kvality nezaujímajú.⁷

V školskom roku 2004/2005 bola zavedená reforma ukončovania štúdia na stredných školách v zmysle vyhlášky MŠ SR č. 510/2004 Z.z. o ukončovaní štúdia na stredných školách a ukončovaní prípravy v odborných učilištiach, učilištiach a praktických školách. Predchádzajúci, čisto školský model, v ktorom učitelia mali dvojitú rolu pedagóga aj skúšajúceho, sa považoval za neudržateľný kvôli neporovnateľnému hodnoteniu (známkovaniu) medzi školami, ktoré postupne viedlo k zmäkčovaniu štandardov kvality. Toto je tiež jeden z dôvodov, prečo sú teraz predmetové maturitné komisie zložené z troch pedagogických zamestnancov s aprobáciou na daný predmet, kde predsedom je pedagogický zamestnanec menovaný krajským školským úradom, ktorý musí byť zamestnancom inej školy. Stálym členom skúšobnej komisie pre záverečnú skúšku (okrem odborných učiteľov) môže byť delegovaný zástupca profesijnej komory, ak má odbornú spôsobilosť v oblasti OVP. Ďalší odborník z praxe, dokonca aj bez skúseností v OVP, môže byť prizvaný ako aktívny člen komisie, avšak bez práva na hodnotenie.

Regionálna úroveň

Proces vytvárania regionálnych rád pre OVP, ktorý sa začal v prvých rokoch 21. storočia, sa spomalil, pretože miestne úrady boli zaneprázdnené decentralizáciou verejnej správy, zvlášť fiškálnou decentralizáciou, a budovaním kapacít príslušných inštitúcií a ministerstvo školstva bolo zaneprázdnené reformou vysokého školstva a reformou financovania regionálneho školstva. Nové podnety pre zriadenie regionálnych rád pre OVP môžu vzísť z postupného uznania dôležitosti regionálneho plánovania rozvoja ľudských zdrojov, ktoré bude spojené s prípravou projektov ESF, z nového školského zákona, ktorý musí riešiť prepojenie počiatocného OVP s trhom práce a ktorý by mal byť predložený na verejnú diskusiu v apríli 2005, a z uznania, že kvalitu pracovnej sily musia ovplyvňovať samotní zamestnávatelia, pretože sa znižuje ponuka robotníkov s vhodnou kvalifikáciou z radov nezamestnaných a rapídne klesajú počty absolventov odborných stredných škôl.

040106 Plánovanie a prognózovanie

Ústav informácií a prognóz školstva disponuje solídnu bázou štatistiky z oblasti vzdelávania. Prognózy o počte žiakov a miere nezamestnanosti absolventov troch prúdov stredoškolského vzdelávania sú tak vypracované až do školského roka 2010/2011. Podobne úrady samosprávnych krajov majú výborný prehľad o trendoch v počte žiakov v jednotlivých školách a o riziku ich nezamestnanosti. Všetky kraje majú vypracované rozvojové plány, v ktorých sa venuje pozornosť aj tejto problematike. Tieto analýzy sú však vypracované

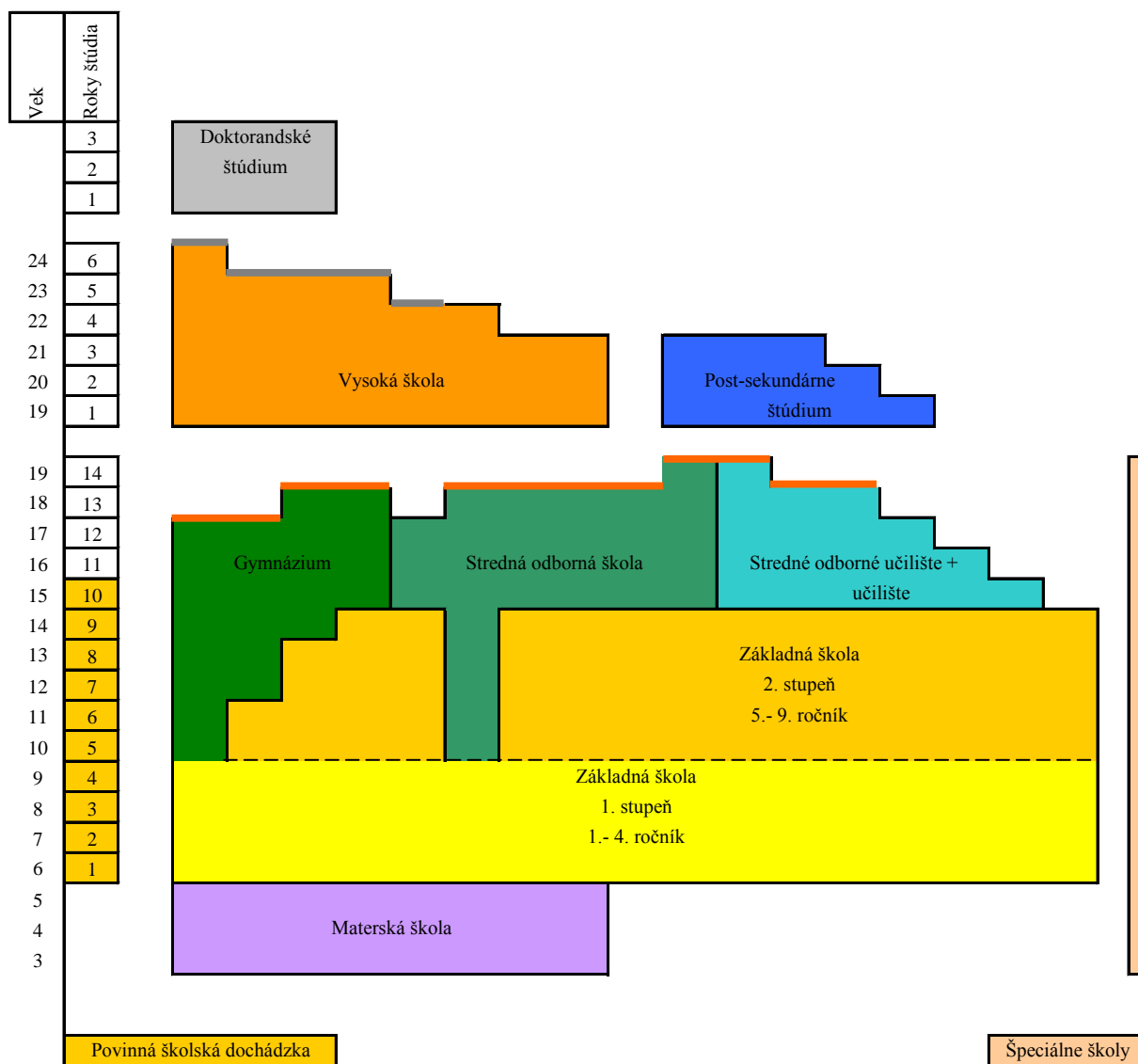
⁷ Pozri článok No longer waiting for Godot v *Cedefop Info 3/2003*, napr. aj na http://www.trainingvillage.gr/etv/Upload/Information_resources/Bookshop/346/C33T2EN.html

z pohľadu vzdelávania; väzby na ekonomický vývoj a profilovanie budúceho regionálneho rozvoja nie sú dostatočne reflektované. Štatistika vzdelávania sa končí pri počte absolventov a neexistujú už žiadne informácie o ich ďalšom uplatnení. Okrem odhadov týkajúcich sa nesúladu medzi výstupmi vzdelávania a potrebami trhu práce a prestupu medzi odvetviami musia byť k dispozícii podrobnejšie údaje o sledovaní absolventov. Podstatne sa musí zlepšiť know-how na spracovávanie podrobných informácií o trhu práce.

Školské orgány sú schopné poskytnúť dost' údajov o záujme žiakov (a rodičov) o počiatočné OVP, o šanciach na prijatie do želaného odboru a šanciach na zamestnanie po ukončení počiatočného OVP. Štátny inštitút odborného vzdelávania by mohol následne každý rok vypracovávať návrhy na zmenu v sieti študijných a učebných odborov, vrátane zavedenia nových odborov a vyradenia niektorých zastaraných odborov. Zmeny obsahu a výstupu v stredných školách však nie sú sledované dostatočne. Školy bojujúce o žiakov, najmä kvôli prudkému poklesu populácie a v dôsledku financovania škôl podľa počtu žiakov, majú tendenciu znižovať výstupné štandardy a sústreďovať sa skôr na trh na vstupe (prania žiakov) ako na trh na výstupe. Je to tiež pochopiteľné, pretože potreby trhu na vstupe sú pre školy čitateľnejšie ako potreby trhu práce. Žiadna rezortná inštitúcia nie je v súčasnosti schopná analyzovať potreby trhu práce a vyjadriť ich v konkrétnych požiadavkách na kompetencie a zručnosti vo väzbe na zmeny v kurikule. Nevyhnutné je podstatne väčšie zapojenie zástupcov zamestnávateľov. V niektorých odvetviach dokázali, že sú schopní odhadnúť objem požadovanej pracovnej sily, ako aj zmeny v kompetenciách a zručnostiach pracovnej sily, vrátane absolventov odborných škôl, ako to ukazuje spomenutý príklad z automobilového priemyslu. Je možné, že na stimulovanie ostatných odvetví k podobným aktivitám sú nevyhnutné intervencie z úrovne vlády. Finančné stimuly na vypracovanie a pomoc pri vypracovaní takéhoto druhu analýz a prognóz by nesporne uvítali najmä odvetvia a regióny/mikroregióny, ktoré zaostávajú vo vývoji.

040107 Schéma počiatočného OVP

Vzdelávací systém v SR v školskom roku 2003/2004

0402 POČIATOČNÉ OVP NA NIŽŠEJ SEKUNDÁRNEJ ÚROVNI (VRÁTANE ŠTATISTIKY)

Počiatkové OVP na nižšej sekundárnej úrovni na Slovensku neexistuje, s výnimkou dvoch špecifických prípadov.

Tanečné konzervatórium je podľa slovenskej legislatívy odborná škola, ktorá poskytuje vzdelávanie a prípravu pre talentované deti po ukončení štvrtého ročníka základnej školy. Poskytuje osemročný program, ktorý sa ukončuje maturitnou skúškou a absolventskou skúškou a poskytuje dvojité kvalifikácie, ktorá umožňuje absolventovi vstúpiť priamo na trh práce a uchádzať sa o štúdium na vysokej škole. Prvé štyri roky sa považujú za nižšie sekundárne vzdelávanie. Ako vidno z nasledujúcej tabuľky, je to veľmi vysoko špecializovaná škola s veľmi malým počtom žiakov.

Počet účastníkov vzdelávania v tanečnom konzervatóriu (ISCED 2A OVP)

	2002						
	Vek						
	Spolu	Do 12	13	14	15	16	17 a viac
Muži	31	23	5	3			
Ženy	54	36	11	7			
Spolu	85	59	16	10			

Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva

Druhým prípadom sú učilištia pridružené k stredným odborným učilištiam alebo združeným stredným školám, ktoré vznikli zlúčením škôl, z ktorých jedna poskytovala odbornú prípravu v maximálne dvojročných programoch, ktoré sú z hľadiska obsahu na úrovni ISCED 2C. Táto príprava sa môže považovať za odbornú prípravu druhej šance, pretože sa poskytuje mladým ľuďom, ktorí majú problém ukončiť základnú školu. Z tohto dôvodu nemôžu nastúpiť na strednú školu a sú kvalifikovaní len na výkon jednoduchých činností. Získavajú vysvedčenie o ukončení prípravy v súlade s upraveným a redukovaným kurikulumom. Nasledujúca tabuľka poskytuje údaje o počte žiakov (celkovo 2 977) spolu s podobne nenáročným počiatkovým OVP poskytovaným v rámci prúdu špeciálnych škôl (s celkovým počtom 451 žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami).

Počet účastníkov vzdelávania v učilištiach pridružených k SOU a ZŠŠ a v špeciálnych školách* (ISCED 2C OVP)

	2002						
	Vek						
	Spolu	Do 12	13	14	15	16	17 a viac
Muži	2 473				538	1 127	808
Ženy	955				194	362	399
Spolu	3 428				732	1 489	1 207

Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva

Poznámka:

* vrátane žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami z rôznych špeciálnych škôl

Určité odborné prvky sa nachádzajú aj v kurikule základnej školy. Spomenúť možno povinný predmet technická výchova.

040201 Kurikulum

Pri tvorbe a schvaľovaní kurikula tanečného konzervatória sa uplatňuje štandardný postup (pozri 040302).

Informácie o kurikulách pre učilištia sú uvedené v 040502. Informácie o kurikulách pre školy zamerané na žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami sú uvedené v 040502. Kurikulá pre praktické školy a odborné učilištia sa špeciálne vypracovávajú v Štátnom pedagogickom ústave v spolupráci so Štátnym inštitútom odborného vzdelávania. Pri tvorbe a inovácii kurikul pre odborné učilištia sú oslovení odborníci na ad hoc spoluprácu a vytvorená je špeciálna komisia.

Vyučovanie predmetu technická výchova na základnej škole sa riadi podľa predpisov ministerstva školstva, napr. vyhláškou č. 143/1984 Zb. o základnej škole, posledný raz novelizovanej v roku 1995, a podľa kurikula pre základnú školu, ktoré vypracováva Štátny pedagogický ústav. Počet týždenných hodín pre tento predmet sa môže rozšíriť (pri využití práva zmeniť do 10% celkového počtu týždenných vyučovacích hodín). Základná škola môže dokonca získať status základnej školy s rozšíreným vyučovaním technickej výchovy, pre ktorú je k dispozícii dopredu vypracované a ministerstvom školstva schválené kurikulum.

040202 Výsledky vzdelávania sa

Počiatkové OVP na nižšom stupni tanečného konzervatória nevedie k získaniu vysvedčenia o ukončení tohto stupňa. Žiaci získavajú doklad až po ukončení celého programu.

Informácie týkajúce sa učilíšť sú uvedené v 040503.

V prípade žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami žiaci získavajú vysvedčenie o absolvovaní praktickej školy, ktoré sa vydáva po jednoduchom ukončení školy. Vysvedčenia z odborných učilíšť sa rozlišujú v závislosti od rozsahu postihnutia jednotlivých žiakov. V prípade ťažkého postihnutia a v prípade prípravy na výkon jednoduchých činností sa nevyžaduje vykonanie skúšky, táto je nahradená celkovým hodnotením výkonov počas prípravy uvedeným vo výročnom vysvedčení. Ak je žiak schopný dokončiť nad 60% úloh v rámci praktického vyučovania, môže sa uchádzať o vykonanie skúšky, a ak je úspešný, môže získať vysvedčenie o záverečnej skúške a výučný list na výkon jednoduchých profesií. Na rozdiel od výučného listu, ktorý vydávajú stredné odborné učilištia, tento výučný list nie je ekvivalentom vysvedčenia o strednom odbornom vzdelaní.

0403 POČIATOČNÉ OVP NA VYŠŠEJ SEKUNDÁRNEJ ÚROVNI

Podľa legislatívy existujú na Slovensku v rámci vyššieho sekundárneho vzdelávania dva typy programov, a to študijné odbory (typicky na úrovni ISCED 3A) a učebné odbory (na úrovni ISCED 3C). Programy študijných odborov sú spravidla štvorročné, výnimočne dlhšie, programy učebných odborov sú spravidla trojročné, veľmi zriedkavo dvojročné. Z inštitucionálneho hľadiska boli študijné odbory pôvodne typické pre stredné odborné školy (SOŠ) a učebné odbory boli typické pre stredné odborné učilištia (SOU). V dôsledku vplyvu niekoľkých faktorov, akými sú zvyšujúci sa dopyt po vysokokvalifikovanej pracovnej sile, reštrukturalizácia ekonomiky, prerušené väzby s podnikmi a pokles populácie, SOU postupne poskytujú vyšší podiel študijných odborov. Študijné odbory poskytujú kvalifikáciu pre vstup na trh práce a maturitu oprávňujúcu uchádzať sa o štúdium na vysokej škole. Na druhej

strane, ak absolventi učebných odborov nepokračujú v dvojročnom nadstavbovom štúdiu ponúkajúcom získanie kvalifikácie na úrovni ISCED 3A s maturitou, učebné odbory im poskytujú len kvalifikáciu pre vstup na trh práce na výkon robotníckych povolání. Všetky programy môžu byť organizované v dvoch formách, a to ako denné štúdium alebo štúdium popri zamestnaní. Rozhodnutie robí škola v spolupráci s úradom samosprávneho kraja v závislosti od záujmu žiakov a trhu práce.

Vyššie sekundárne počiatočné OVP sa uskutočňuje takmer výlučne na školách. SOŠ a SOU, známe ako komplexné SOU, boli projektované tak, aby poskytovali počiatočné OVP priamo v škole. Pre niektoré učebné odbory je typické, že školy nemôžu poskytnúť kvalitné praktické vyučovanie len v škole. I keď sa veľmi zredukovali možnosti absolvovať praktické vyučovanie priamo na pracovisku, zriaďujú sa tzv. strediská praktického vyučovania (SPV) a pracoviská praktického vyučovania (PPV). Na rozdiel od SPV, kde zriaďovateľom je organizácia, zriaďovateľom PPV je individuálny podnikateľ, ktorý poskytuje praktické vyučovanie veľmi malému počtu žiakov, dokonca aj jednému žiakovi, od ktorého sa očakáva, že bude pre neho alebo pre iného kontrahovaného zamestnávateľa pracovať. SPV sú v súčasnosti typické najmä pre sektor služieb. SPV a PPV poskytujú len praktické vyučovanie. Teoretické vyučovanie musia žiaci absolvovať na SOU. PPV budú ďalej v štatistikách a komentároch zahrnuté medzi SPV.

Zodpovedajúce zručnosti si môžu žiaci nadobudnúť a zdokonaľiť v strediskách odbornej praxe (SOP). Toto praktické vyučovanie upravuje vyhláška MŠ SR č. 279/1996 Z.z. o strediskách odbornej praxe a môže sa považovať za druh výcviku na pracovisku. Produktívna práca žiaka sa vykonáva pod vedením pedagogických pracovníkov SOŠ/SOU alebo pod vedením inštruktorov strediska. Z právneho hľadiska strediská nie sú školy, ale školské zariadenia. Môžu byť súčasťou školy alebo môžu byť nezávislé a dokonca môžu fungovať ako právne subjekty. Zriadenie strediska musí schváliť ministerstvo školstva.

V školskom roku 2003/2004 bolo podľa Ústavu informácií a prognóz školstva 27 verejných a 6 súkromných SPV a SOP s celkovým počtom 2 829 žiakov.

Hoci študijné odbory na úrovni ISCED 3A na SOŠ a SOU sú z právneho hľadiska rovnocenné a oprávňujú absolventov uchádzať sa o vysokoškolské štúdium, žiaci, ktorí majú záujem pokračovať v štúdiu na vysokej škole (typicky na technických univerzitách) uprednostňujú SOŠ, zatiaľ čo žiaci, ktorí majú primárny záujem o vstup na trh práce, uprednostňujú SOU s tým, že majú otvorenú možnosť pre eventuálne štúdium na vysokej škole. Vzhľadom na menší objem teoretickej prípravy v porovnaní s SOŠ a gymnáziami však absolventi SOU dosahujú horšie výsledky v testoch akademických schopností a vykazujú zvýšenú mieru vypadnutia zo štúdia na vysokých školách.

Odborné stredné školy boli pôvodne veľmi špecializované a poskytovali OVP vo veľkom množstve odborov a zameraní. Od 90. rokov sa uvažovalo o redukcii počtu odborov, pričom sa zároveň oslabovali profily škôl, najmä na miestach s nízkym počtom obyvateľov a v školách, ktoré poskytovali menej atraktívne štúdium. Ďalšie podrobnosti o oblastiach štúdia sú uvedené v časti 04030201.

Podľa § 2 (2) vyhlášky MŠ SR č. 80/1991 Zb. o stredných školách, v znení neskorších predpisov, SOŠ tvoria tieto typy škôl: stredná priemyselná škola, stredná geodetická škola, stredná poľnohospodárska škola, stredná lesnícka škola, stredná záhradnícka škola, stredná vinársko-ovocinárska škola, stredná zdravotnícka škola, obchodná škola, obchodná akadémia, hotelová akadémia, sociálnoprávna akadémia, škola knižníckych a informačných štúdií, stredná pedagogická škola, pedagogická a sociálna akadémia, pedagogická a kultúrna akadémia, stredná veterinárna škola, stredná škola podnikania, dievčenská odborná škola, škola úžitkového výtvarníctva, konzervatórium, tanečné konzervatórium, stredná umelecká škola a odborná škola.

Existuje niekoľko typov stredných priemyselných škôl, ktorých špecializácia je uvedená v názve školy, napr. stredná priemyselná škola „strojnica“, „stavebná“ atď. Typickými programami, ktoré poskytujú všetky tieto školy, sú štvorročné programy končiace maturitou (úroveň ISCED 3A).

Podobne existujú rôzne typy SOU a ich špecializácia je uvedená v názve školy, napr. stredné odborné učilište „poľnohospodárske“, „chemické“, „stavebné“, „strojárne“ atď.

Ústav informácií a prognóz školstva poskytuje tradične údaje o počte žiakov, o novoprijatých a absolventoch, ale neposkytuje údaje o miere účasti na vzdelávaní vyjadrenej v percente študujúcich z celkového počtu obyvateľov v rámci danej vekovej skupiny. V nasledujúcich tabuľkách sú preto uvedené údaje o miere účasti na vzdelávaní len za roky 2000 a 2002.

Počet účastníkov a miera účasti na vzdelávaní v programoch OVP na úrovni ISCED 3 v roku 2000

	2000							
	Vek							
	Spolu	Do 14	15	16	17	18	19	20 a viac
	Absolútny počet							
Muži	107 181	68	20 366	32 317	30 951	15 950	3 584	3 945
Ženy	98 351	70	18 701	29 262	28 953	14 207	3 127	4 031
Spolu	205 532	138	39 067	61 579	59 904	30 157	6 711	7 976
	Miera účasti na vzdelávaní (%)							
Muži			45,61	71,95	67,93	34,82	7,85	
Ženy			43,62	67,75	66,71	32,58	7,08	
Spolu			44,63	69,89	67,34	33,73	7,47	

Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva

Počet účastníkov a miera účasti na vzdelávaní v programoch OVP na úrovni ISCED 3 v roku 2002

		2002						
		Vek						
	Spolu	Do 14	15	16	17	18	19	20 a viac
		Absolútny počet						
Muži	115 882	11	17 998	31 021	31 989	22 550	7 674	4 639
Ženy	101 882	29	16 677	26 485	27 704	19 976	6 708	4 303
Spolu	217 764	40	34 675	57 506	59 693	42 526	14 382	8 942
		Miera účasti na vzdelávaní (%)						
Muži			43,02	70,60	70,70	49,90	16,85	
Ženy			41,13	62,96	63,87	45,88	15,37	
Spolu			42,09	66,87	67,36	47,93	16,12	

Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva

Údaje za roky 2000 a 2002 sú skreslené reformou základnej školy (predĺženie z ôsmich na deväť rokov). Toto predĺženie prebiehalo počas troch rokov spolu s administratívne nariadeným znižovaním vstupných kapacít stredných škôl a vidno ho v miernom poklese v miere účasti 15-ročných a miernom náraste v miere účasti 19-ročných v roku 2002 oproti roku 2000. Toto skreslenie v štatistikách týkajúcich sa vyššieho sekundárneho vzdelávania sa skončilo v školskom roku 2003/2004, v ktorom už všetci absolventi ukončili deväťročnú základnú školu.

Dve tradičné črty sa však potvrdzujú dokonca i z údajov v týchto tabuľkách, a to prevaha odborného vzdelávania nad všeobecným vzdelávaním a vyššia miera účasti chlapcov na počítačnom OVP oproti dievčatám.

040301 Vstupné požiadavky

Vstup na stredné školy upravuje vyhláška MŠ SR č. 145/1996 Z.z. o prijímaní na štúdium na stredných školách, neskôr novelizovaná vyhláškou MŠ SR č. 706/2004 Z.z. Absolventi základných škôl alebo akíkoľvek iní záujemcovia s ukončeným základným vzdelaním sa môžu prihlásiť na dve rozličné školy alebo dva programy.

Prijímacie skúšky sa týkajú tzv. profilových predmetov, ktoré určí ministerstvo školstva (v prípade stredných zdravotníckych škôl ministerstvo zdravotníctva) najneskôr do 15. októbra príslušného školského roka. Riaditeľ školy je zodpovedný za určenie kritérií a obsahu prijímacej skúšky, ktoré sú vypracované v spolupráci s pedagogickými pracovníkmi školy, sú prerokované na stretnutí všetkých pedagogických pracovníkov a pedagogickej rady a musia byť zverejnené najneskôr do 20. marca príslušného školského roka. Môžu sa dohodnúť aj kritériá na prijatie žiakov bez prijímacej skúšky. Na vykonanie prijímacích skúšok sú stanovené dva oficiálne dátumy, a to pondelok (v prípade potreby aj utorok) v prvom úplnom májovom týždni a štvrtok (v prípade potreby aj piatok) v tom istom týždni. Špeciálne prijímacie skúšky pre štúdium v programoch pre talentovaných žiakov (napr. v oblasti umenia) sa môžu vyžadovať pred týmito termínmi. Dodatočné skúšky môžu organizovať školy, ktoré chcú pritiahnuť viac žiakov. Riaditeľ musí do troch dní zverejniť poradie

uchádzačov podľa výsledkov prijímacej skúšky. Toto poradie zabezpečuje prijatie do školy pod podmienkou, že sa uchádzač umiestnil v rámci dopredu určeného (t.j. po prerokovaní v pedagogickej rade školy, po vyjadrení rady školy a so súhlasom zriaďovateľa) a zverejneného počtu miest na prijatie. Rozhodnutie o prijatí robí riaditeľ školy za asistencie prijímacej komisie. Poradie uchádzačov je pre toto rozhodnutie smerodajné, pokiaľ zdravotná spôsobilosť žiaka, dokumentovaná v lekárskej správe, nie je považovaná za nevyhovujúcu pre príslušný študijný program. Uchádzači „pod čiarou“ môžu byť prijatí, ak sa žiaci, ktorí sa umiestnili na lepšom mieste v poradí, rozhodnú nastúpiť na inú školu, na ktorej vykonali prijímaciu skúšku tiež úspešne. Riaditeľ musí umožniť prezretie testov a iných prác uchádzača rodičom, triednemu učiteľovi zo základnej školy a učiteľovi základnej školy, ktorý v príslušnom roku vyučuje daný predmet.

Gymnázia a niektoré atraktívne stredné odborné školy tradične ponúkajú menej miest, ako by si to vyžadoval záujem žiakov, zatiaľ čo stredné odborné učilištia, ktoré od 90. rokov čelia nedostatku žiakov, organizujú špeciálne náborové aktivity na svojich školách a na vhodných základných školách. V roku 2005 bude z dôvodu dlhodobého poklesu populácie ponúknutých dostatok miest vo všetkých prúdoch stredných škôl, okrem škôl s veľmi vysokým statusom (napr. bilingválne gymnázia).

04030101 Podpora účasti

Podpora účasti

Na trhu vzdelávacích služieb je veľmi silná konkurencia kvôli markantnému dlhodobému poklesu populácie a prísnyh pravidlám financovania založených na financovaní na žiaka. Kvôli vysokej miere nezamestnanosti absolventov, ako aj celkovej vysokej miere nezamestnanosti, majú mladí ľudia tendenciu študovať dlhšie. Z toho istého dôvodu sa zvýšila popularita dvojročného nadstavbového štúdia po absolvovaní trojročného učebného odboru. Navyše trojročné odbory neumožňujú žiakom uchádzať sa o štúdium na vysokej škole. Školy, ktoré poskytujú najmä učebné odbory, preto podstupujú riziko, že o ne nebude dostatočný záujem. Tieto školy tradične organizujú dni otvorených dverí, robia výjazdy na základné školy a propagujú svoje školy prostredníctvom médií, aby pritiahli záujem žiakov. Robia reklamu v miestnych médiách a poukazujú na prijatie bez prijímacích skúšok. Do týchto aktivít sa zvyčajne zapájajú výchovní poradcovia zo stredných škôl, ktorí však na rozdiel od výchovných poradcov na základných školách pôsobia skôr ako náboroví manažéri a nie ako poradcovia pre individuálnych žiakov.

Veľmi dôležitým zdrojom pre budúcich žiakov a školy a pre ďalšie podporné stratégie sú webové stránky štyroch školských výpočtových stredísk poskytujúce podrobné údaje o počte miest a počte uchádzačov o štúdium na stredných školách.

Na podporu účasti neexistujú žiadne špeciálne opatrenia. Je na škole, aby začala konať, a je na škole, aby si zvolila vhodnú formu spolupráce so zriaďovateľom, ktorý má veľkú motiváciu pritiahnúť žiakov, a tiež s podnikateľmi, ktorí by k tomu mohli byť aspoň pozitívne naklonení. Možno zdôrazniť, že ľudia na Slovensku sú, čo sa týka vzdelania, veľmi motivovaní a získanie maturity (úroveň ISCED 3A) sa považuje za nevyhnutnosť takmer pre každého, okrem detí zo sociálne vylúčených rodín.

Prekážky v prístupe ku vzdelávaniu

Školy, ktoré bojujú o žiakov a sú viazané na príspevky zo štátneho rozpočtu, sú pripravené ponúknuť štúdium popri zamestnaní, kedykoľvek je po ňom dopyt. Na rozdiel od vysokoškolského vzdelávania, kde sa externé štúdium dramaticky rozšírilo, je dopyt po štúdiu popri zamestnaní v rámci stredoškolského vzdelávania podstatne nižší.

Kvôli zvyšujúcim sa nákladom na internátne ubytovanie a cestovanie majú žiaci záujem o dištančné vzdelávanie. Stredné školy však na to nie sú ani vybavené ani prispôsobené, a preto sa frontálne vyučovanie považuje za nevyhnutné. Na podporu prístupu ku vzdelávaniu sa v 90. rokoch sieť škôl rozšírila, dokonca až za hranice zdravej efektívnosti. Z tohto dôvodu bolo zavedené financovanie na žiaka.

V podiele obyvateľstva s dosiahnutým stredoškolským vzdelaním sa Slovensko zaraďuje medzi prvé krajiny v EÚ a prekážky možno vidieť skôr v prístupe k vysokoškolskému ako stredoškolskému vzdelávaniu. Za výnimku možno pokladať menšiny, najmä rómsku mládež zo sociálne znevýhodnených rodín, ktorá má obyčajne problémy na základnej škole. Z toho dôvodu boli zavedené špeciálne opatrenia, ktoré majú pomôcť rómskym žiakom úspešne dokončiť základnú školu a nastúpiť na strednú školu (pozri 0405).

Žiaci so špeciálnymi vzdelávacími potrebami sa vzdelávajú v rámci systému špeciálnych škôl, ktoré poskytujú v upravenom vzdelávacom prostredí tie isté kvalifikácie ako školy v hlavnom prúde vzdelávania. Integrácia do špeciálnych tried v rámci hlavného prúdu škôl a dokonca integrácia do riadnych tried sa podporuje prostredníctvom finančného príspevku, ktorý je 2,5-násobne vyšší ako štandardný príspevok na žiaka.

Individuálne potreby účastníkov vzdelávania

Povinná školská dochádzka je stanovená na 10 rokov z konkrétneho dôvodu, aby žiaci boli tlačení do vyššieho sekundárneho vzdelávania (a aby sa signalizovalo predĺženie povinnej školskej dochádzky v budúcnosti na 12 rokov). Vo všetkých základných školách sú výchovní poradcovia, ktorí by mali žiakom poskytovať poradenstvo pri výbere budúceho vzdelávania a vhodnej školy. Napriek tomu sú pri rozhodovaní rozhodujúci rodičia a širší spoločenský okruh žiaka. Dôležitú úlohu pri rozhodovaní hrá cestovná vzdialenosť od vlastného bydliska alebo bydliska širšej rodiny a vyučovací jazyk. Podstatná je teda kvalita siete škôl a programov.

Z tohto dôvodu v 90. rokoch vo veľkom pribúdali mnohé nové školy a programy, ktoré vznikli na základe záujmu žiakov a rodičov a viedli k ekonomicky neefektívnej situácii. Prísne financovanie na žiaka, zavedené na začiatku 21. storočia, môže však viesť k inému extrému. Bez ďalších intervencií môže byť rozmanitosť a plnenie individuálnych požiadaviek žiakov obetovaná v záujme šetrenia.

Na stredných školách sa môžu zakladať žiacke rady, ktoré zastupujú záujmy žiakov. Je to platforma, na ktorej sa žiaci môžu vyjadrovať k problémom a môžu iniciovať zmeny, aby sa vzdelávanie a príprava prispôbili viac ich potrebám. Otázky týkajúce sa individuálnych potrieb žiakov môžu nastoľovať aj volení zástupcovia žiakov a členovia školskej rady volení žiackou školskou radou, ako aj zástupcovia rodičov v školskej rade.

040302 Kurikulum

Za tvorbu kurikula sú zodpovedné dve inštitúcie zriadené ministerstvom školstva.

Štátny pedagogický ústav (ŠPÚ) je zodpovedný za kurikulum pre všeobecné vzdelávanie, vrátane všeobecnovzdelávacích predmetov na odborných školách. Štátny inštitút odborného vzdelávania (ŠIOV) je zodpovedný za kurikulum pre odborné vzdelávanie a prípravu. Tieto inštitúcie sú zodpovedné za tvorbu tzv. základných pedagogických dokumentov (ZPD) pre príslušné študijné programy, ktoré pozostávajú z učebných plánov stanovujúcich príslušný počet týždenných vyučovacích hodín pre jednotlivé predmety, učebných osnov a vzdelávacích štandardov. ZPD obsahujú profil absolventa a explicitnú všeobecnú charakteristiku programu; sú však veľmi podrobné a obsiahle. ZPD pre učebný odbor 3661 2 murár majú 61 strán a predstavujú jedny z najtenších ZPD, kým ZPD pre študijný odbor 4210 6 agropodnikanie s príslušnými zameraniami majú 456 strán a predstavujú jedny z najrozsiahlejších ZPD.

ZPD sa vypracovávajú pod vedením uvedených inštitúcií, avšak v úzkej spolupráci s učiteľmi, predovšetkým tými, ktorí sú členmi odborných a predmetových komisií pri ŠPÚ a odborných komisií pri ŠIOV-e. Na národnej úrovni bolo pri ŠIOV-e zriadených 15 zmiešaných odborných komisií, ktoré pokrývajú príslušné odvetvia národného hospodárstva a zabezpečujú ZPD pre študijné a učebné odbory v počiatočnom OVP. ŠIOV poskytuje administratívnu infraštruktúru a tiež metodickú pomoc pri zmenách ZPD. Podrobnosti o postavení a činnosti odborných komisií sú uvedené v 040105. Po odsúhlasení v odborných komisiách musí zmeny v kurikulumách schváliť ministerstvo školstva.

Odborná komisia pre štúdium v rezorte zdravotníctva je zriadená v gescii ministerstva zdravotníctva. Odbornú zložku kurikula pre stredné zdravotnícke školy vypracováva a schvaľuje a príslušné dokumenty vydáva ministerstvo zdravotníctva po dohode s ministerstvom školstva. Všeobecnovzdelávaciu zložku kurikula zastrešuje a príslušné dokumenty vydáva ministerstvo školstva po dohode s ministerstvom zdravotníctva. Podobný postup by sa mal uplatňovať pri Strednej škole požiarnej ochrany MV SR, ktorej zriaďovateľom je ministerstvo vnútra, pretože škola patrí medzi stredné odborné školy a poskytuje program na úrovni ISCED 3A. Kurikulum pre túto školu sa však tradične vypracováva v gescii ministerstva vnútra s využitím skúseností rezortu školstva. Ďalšie tri školy, ktorých zriaďovateľom je ministerstvo vnútra, ako aj Stredná škola Zboru väzenskej a justičnej stráže, ktorej zriaďovateľom je ministerstvo spravodlivosti, poskytujú len pomaturitné štúdium a ich kurikulá sa vypracovávajú čisto v gescii príslušných ministerstiev.

Kurikulum schválené na centrálnej úrovni si môžu školy ďalej upravovať. Horná hranica pre zmenu je 10% z celkového počtu týždenných hodín, avšak pri úprave sa nesmú zrušiť žiadne (povinné) predmety. 30% obsahu učiva sa môže upraviť podľa miestnych/regionálnych potrieb, vrátane potrieb regionálneho trhu práce. Nakoniec, riaditeľ školy musí zo zákona zabezpečiť dodržiavanie učebných plánov, učebných osnov a vzdelávacích štandardov na vyučovaní.

Inovácia kurikul je neustály proces. Zmeny môžu iniciovať školy alebo ďalší aktéri prostredníctvom uvedených inštitúcií. V počiatočnom OVP vychádzajú zmeny z potreby prekonať roztrieštenosť OVP na zamerania študijných a učebných odborov. Nové ZPD sú koncipované širšie a preklenujú predchádzajúce zamerania a zároveň poskytujú viac priestoru na individuálnu úpravu kurikula až do výšky 25% z celkového počtu týždenných hodín vo vyšších ročníkoch. Nové ZPD obsahujú explicitne stanovené vedomosti a zručnosti, ktoré obsahujú nové základné zručnosti.

Hoci sa plne uznáva dôležitosť nových zručností a odporúča a podporuje sa zavádzanie nových metód, akým je napr. e-learning, pokrok v tejto oblasti brzdí nedostatočné vybavenie a nedostatočne rozvinuté vzdelávacie prostredie a tiež skôr tradičná príprava učiteľov a majstrov odbornej výchovy. V roku 2004 bol schválený národný projekt podporovaný ESF zameraný na revíziu všeobecnovzdelávacích predmetov v odborných školách. Podpora ďalších zmien v počiatočnom OVP sa očakáva v rámci ďalších projektov ESF; výzva bola publikovaná a návrhy sa majú predložiť do 20. mája 2005. Vďaka masívnym investíciám a úspešnej realizácii projektu Počítače pre školy⁸ boli do konca roka 2004 všetky základné a stredné školy pripojené na internet. Zdroje digitálnych materiálov bezprostredne využiteľných vo vyučovaní však zostali obmedzené. Počítačom podporované vzdelávanie sa a e-learning sa uplatňujú selektívne a využívajú ich len veľmi motivovaní jednotlivci. Spomenúť možno grantový program ministerstva školstva na financovanie projektov grafických systémov v odbornom vzdelávaní s celkovou sumou 1 500 000 Sk vyčlenenou na rok 2005.

Podnety na inováciu kurikúl vychádzajú v súčasnosti predovšetkým z rezortu školstva, čo nemusí primárne odrážať potreby podnikateľského sektora. Hoci sociálni partneri boli vyzvaní na spoluprácu na inováciách a inovačných mechanizmoch vypracovaných v rámci 15 zmiešaných odborných komisií pokrývajúcich všetky odvetvia národného hospodárstva, vplyv zamestnávateľov a odborov nie je zatiaľ dostatočný (okrem už prv spomenutého automobilového priemyslu).

04030201 Obsah a poskytovanie vzdelávania

Základné súčasti kurikula sú stanovené zákonom a sú známe ako základné pedagogické dokumenty, pozri 040302. ZPD stanovujú formálne vstupné a výstupné požiadavky, všeobecnú charakteristiku obsahu, profil absolventa, časový plán (v počte týždenných vyučovacích hodín a počte týždňov/hodín pre teoretické a praktické vyučovanie) a učebné osnovy pre jednotlivé predmety, odporúčané a schválené ministerstvom školstva. V rámci ZPD sú explicitne uvedené vedomosti a zručnosti absolventov, ktoré odrážajú rôzne potreby povolání a (alebo) odvetví. Priestor pre úpravu zohľadňujúcu individuálne potreby je explicitne naznačený tým, že v posledných ročníkoch sa zvyšuje možnosť výberu štúdia prostredníctvom voliteľných predmetov. Explicitne sa zdôrazňuje právo na zmenu 10% týždenných vyučovacích hodín a 30% obsahu učiva.

Od 90. rokov prebiehal v tradične veľmi rozdrobenom počiatočnom OVP s viac ako tisíc odborními a zameraniami proces reštrukturalizácie sústavy a integrácie skupín odborov. V školskom roku 2003/2004 bolo však celkovo 1 363 študijných a učebných odborov a zameraní. Z tohto počtu bolo 531 programov na SOŠ na úrovni ISCED 3+4, 675 programov na SOU na úrovni ISCED 3, 44 programov na úrovni ISCED 2C (pozri 0402) a 113 programov na úrovni ISCED 5B (pozri 040602). Nasledujúce tabuľky ponúkajú prehľad odborov a zameraní podľa stupňa vzdelania v SOŠ a SOU.

⁸ Pozri článok PCs for schools: from rhetoric to reality v *Cedefop Info 2/2004*, napr. aj na http://www.trainingvillage.gr/etv/Upload/Information_resources/Bookshop/363/C24K1EN.html

Počet študijných odborov a zameraní na SOŠ v školskom roku 2003/2004

Kód	Skupiny odborov	ISCED		
		3C	3A, 4	3C+3A,4
11	Fyzikálno-matematické vedy	0	1	1
21	Baníctvo a banícka geológia	0	16	16
22	Hutníctvo	0	15	15
23	Strojárstvo a ostatná kovospracúvacia výroba	0	24	24
24	Strojárstvo a ostatná kovospracúvacia výroba (SOU)	-	-	-
26	Elektrotechnika	0	38	38
27	Technická chémia silikátov	0	10	10
28	Ostatná technická chémia	0	25	25
29	Potravinárstvo	0	20	20
31	Textil a odevníctvo	0	11	11
32	Spracúvanie kože, plastov a gumy a výroba obuvi	0	4	4
33	Spracúvanie dreva a výroba hudobných nástrojov	0	11	11
34	Polygrafia, spracúvanie papiera, filmu a fotografie	0	4	4
36	Stavebníctvo, geodézia a kartografia	0	32	32
37	Doprava, pošty a telekomunikácie	0	34	34
39	Špeciálne technické odbory	0	19	19
42	Poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo	0	72	72
43	Veterinárske vedy	0	11	11
45	Poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo (SOU)	-	-	-
53	Zdravotníctvo	1	11	12
62	Ekonomické vedy	0	1	1
63	Ekonomika a organizácia, obchod a služby	3	36	39
64	Ekonomika a organizácia, obchod a služby (SOU)	-	-	-
68	Právne vedy	0	3	3
72	Publicistika, knihovníctvo a vedecké informácie	0	12	12
75	Pedagogické vedy	0	1	1
76	Učiteľstvo	1	6	7
82	Umenie, úžitkové umenie a ručná umeleckoremeselná výroba	0	86	86
85	Umenie, úžitkové umenie a ručná umeleckoremeselná výroba (SOU)	-	-	-
92	Bezpečnostné služby	0	9	9
94	Neštátne bezpečnostné služby	0	2	2
95	Vojenské odbory stredoškolské	0	12	12
	Spolu	5	526	531

Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva

Počet učebných/študijných odborov a zameraní na SOU v školskom roku 2003/2004

Kód	Skupiny odborov	ISCED		
		3C	3A	3C+3A
11	Fyzikálno-matematické vedy	-	-	-
21	Baníctvo a banícka geológia	2	2	4
22	Hutníctvo	6	4	10
23	Strojárstvo a ostatná kovospracúvacia výroba	1	1	2
24	Strojárstvo a ostatná kovospracúvacia výroba (SOU)	82	25	107
26	Elektrotechnika	33	31	64
27	Technická chémia silikátov	40	7	47
28	Ostatná technická chémia	28	19	47
29	Potravinárstvo	22	13	35
31	Textil a odevníctvo	30	15	45
32	Spracúvanie kože, plastov a gumy a výroba obuvi	18	9	27
33	Spracúvanie dreva a výroba hudobných nástrojov	24	8	32
34	Polygrafia, spracúvanie papiera, filmu a fotografie	12	7	19
36	Stavebníctvo, geodézia a kartografia	27	11	38
37	Doprava, pošty a telekomunikácie	7	27	34
39	Špeciálne technické odbory	-	-	-
42	Poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo	1	0	1
43	Veterinárske vedy	-	-	-
45	Poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo (SOU)	29	18	47
53	Zdravotníctvo	-	-	-
62	Ekonomické vedy	-	-	-
63	Ekonomika a organizácia, obchod a služby	1	0	1
64	Ekonomika a organizácia, obchod a služby (SOU)	34	24	58
68	Právne vedy	-	-	-
72	Publicistika, knihovníctvo a vedecké informácie	-	-	-
75	Pedagogické vedy	-	-	-
76	Učiteľstvo	-	-	-
82	Umenie, úžitkové umenie a ručná umeleckoremeselná výroba	-	-	-
85	Umenie, úžitkové umenie a ručná umeleckoremeselná výroba (SOU)	21	36	57
92	Bezpečnostné služby	-	-	-
94	Neštátne bezpečnostné služby	-	-	-
95	Vojenské odbory stredoškolské	-	-	-
	Spolu	418	257	675

Zdroj: Ustav informácií a prognóz školstva

Jednotlivé študijné a učebné odbory sú klasifikované do deviatich hlavných skupín (počnúc skupinou prírodné vedy (1) a končiac skupinou vojenské a bezpečnostné vedy a náuky (9)), ktoré sú ďalej rozdelené na 60 skupín odborov (počnúc skupinou fyzikálno-matematické vedy (11) a končiac skupinou vojenské odbory (95), pričom celá klasifikácia končí skupinou pre vysokoškolské štúdium vojenské odbory ekonomické (98)).

Trochu zvláštno na tejto klasifikácii je to, že skupiny odborov sú v skutočnosti skôr súhrnmi príslušných zameraní (špecializácií), než že by sa vzťahovali na konkrétnu oblasť OVP. Výsledkom je, že takmer identické skupiny z hľadiska oblasti OVP majú iný kód, napr. skupina strojárstvo a ostatná kovospracúvacia výroba pôvodne určená pre SOŠ má kód 23, zatiaľ čo strojárstvo a ostatná kovospracúvacia výroba pôvodne určená pre SOU má kód 24. Z tohto dôvodu sa podobné skupiny v štyroch prípadoch v tabuľke nezarátavajú spolu. Zatiaľ čo SOŠ nikdy neotvárajú programy patriace do jednej zo štyroch skupín odborov špecifických pre SOU (pozri dvojicu tabuliek hore), SOU v snahe získať žiakov ponúkli štúdium v troch

skupinách odborov, ktoré boli pôvodne špecifické pre SOŠ. Toto spôsobuje nejasnosti pri sumárnych údajoch o počtoch odborov.

Dve ďalšie číslice priradené ku skupine odborov označujú príslušnú špecializáciu uvedenú v zozname odborov vzdelania. Ďalšia číslica predstavuje stupeň vzdelania, ktorý sa má dosiahnuť (0-9 podľa národnej klasifikácie stupňov vzdelania, pozri 040103). Napr. kód 2860 4 predstavuje odbor chemik operátor, pričom kód 28 znamená, že ide o skupinu odborov ostatná technická chémia, kód 60 znamená špecializáciu chemik operátor a kód 4 znamená, že ide o študijný odbor ukončený maturitou. Kód 4 zároveň špecifikuje, že ide o štúdium poskytované na SOU. Ďalšie dve číslice v kóde rozlišujú jednotlivé zamerania v rámci odborov, napr. kód 2860 4 01 označuje v rámci odboru chemik operátor zameranie na priemyselnú chémiu, kód 2860 4 03 sa vzťahuje na zameranie na farmaceutickú výrobu a kód 2860 4 04 na zameranie na ochranu a tvorbu životného prostredia. S prihliadnutím na pôvodný profil absolventov učebné a dokonca študijné odbory na SOU obsahujú viac prakticky orientovaného vzdelávania a prípravy ako študijné odbory na SOŠ.

V SOŠ všeobecnovzdelávacie predmety predstavujú 42% až 45% vyučovacieho času. Odborné predmety predstavujú 55% až 58% vyučovacieho času, z čoho 25% až 30% je praktické vyučovanie.

V SOU v študijných odboroch na úrovni ISCED 3A všeobecnovzdelávacie predmety predstavujú 25% až 50% vyučovacieho času. Odborné predmety predstavujú 50% až 75% vyučovacieho času, z čoho 35% až 40% je praktická príprava. V učebných odboroch na úrovni ISCED 3C všeobecnovzdelávacie predmety predstavujú 20% až 40% vyučovacieho času. Odborné predmety predstavujú 60% až 80% vyučovacieho času, z čoho 50% je praktické vyučovanie.

Keď sa pozrieme na rozloženie podielu všeobecnovzdelávacích a teoretických predmetov v programoch OVP, najfrekvencovanejšia kategória, teda modus, je kategória 40-60%. Keď sa pozrieme na odborné predmety, modus je kategória 60-80%.

Zmeny v kurikule sú v podstate dvojakého typu: obsahové inovácie zamerané na úpravu ZPD a štrukturálne zmeny, pri ktorých nové ZPD a študijné programy majú nahradiť staré. Takto bol napríklad vytvorený nový experimentálny program (2880 4 00) nazvaný chémia a životné prostredie, ktorý po úspešnom overení nahradí odbor 2860 4 chemik operátor so všetkými jeho zameraniami od 2860 4 01 po 2860 4 04. Tento príklad zároveň vysvetľuje aj to, že celkové počty odborov a zameraní uvedené v predchádzajúcich tabuľkách zahrňujú aj dočasne redundantné zamerania. Všetky prípustné odbory a zamerania sú explicitne uvedené v sústave odborov a zameraní v prílohe vyhlášky MŠ SR č. 80/1991 Zb. o stredných školách, neskôr novelizovanej vyhláškou 120/2003 Z.z. Počet odborov a zameraní uvedených v sústave odborov a zameraní sa teda líši od súčasne aktívnych odborov a zameraní, ktoré sú uvedené v tabuľkách.

Podľa analýzy Štátneho inštitútu odborného vzdelávania sa zásadne neinovovalo 145 študijných a učebných odborov, v 79 odboroch neprebíha výučba a inovovať sa budú v prípade záujmu. A ďalej, 64 odborov sa považuje za zastarané a budú vyňaté zo siete. V roku 2005 sa má podstatne inovovať 39 študijných a učebných odborov.

Filozofiu zmien v kurikule v poslednom období možno podľa ŠIOV-u charakterizovať takto:

V SOŠ je spoločným znakom inovácií väčšina študijných odborov širší profil absolventa a prechod k integrovaným odborom, v ktorých je vytvorený väčší priestor pre získavanie a rozvoj kľúčových kompetencií žiakov, ako sú cudzojazyčné kompetencie a počítačová gramotnosť. Posilňuje sa všeobecné vzdelávanie (avšak bez presunov v týždenných vyučovacích hodinách) a v odborných predmetoch sa kladie dôraz na osvojenie základných princípov výroby, techniky a technológií na zvýšenie adaptability žiakov na meniaci sa trh práce.

Podobne v SOU inovácie odborov a zameraní smerujú k novým širokoprofilovým študijným odborom. Zároveň boli vypracované normatívy týkajúce sa priestorovej a materiálnej vybavenosti pre teoretické vyučovanie a praktické vyučovanie. Záujem a spolupráca zo strany zamestnávateľov pri inováciách učebných odborov aj tvorbe kurikúl boli prijaté vždy, keď boli ponúknuté.

Vo všeobecnosti existujú tri zdroje podporujúce trend k posilneniu všeobecnej a teoretickej zložky OVP:

- Uvedené zložky sa posilňujú ako dôsledok financovania OVP najmä z verejných zdrojov; presunutím z praktickej zložky na všeobecnú a teoretickú zložku sa šetria náklady.
- Praktická zložka trpí zaostávaním v technologickom vývoji; aby sa predišlo poskytovaniu zastaraného praktického vyučovania, náhradou za riešenie problému s praktickým vyučovaním je zvyšovanie počtu vyučovacích hodín v rámci všeobecnej a teoretickej zložky.
- Nízka predvídateľnosť potrieb trhu práce a všeobecné volanie po flexibilitě spôsobujú posun k širším profilom s posilnenými „všeobecnými odbornými“ profilmi zameranými na všeobecné princípy v technike a technológii a nové nástroje týkajúce sa gramotnosti (IKT, jazyky, spracovanie informácií).

Podrobná analýza inovácií je k dispozícii v nepublikovanej správe z roku 2004, ktorú vypracoval ŠIOV. Konečnú podobu infraštruktúry kurikúl určí nový školský zákon, ktorý je v štádiu prípravy a mal by byť predložený na verejnú diskusiu v polovici roka 2005.

04030202 Hodnotenie

Hodnotenie na vyučovaní vychádza z klasifikačnej stupnice, ktorá obsahuje tieto stupne: výborný (1), chválitebný (2), dobrý (3), dostatočný (4), nedostatočný (5). Učitelia a majstri odbornej výchovy postupujú pri hodnotení podľa interných usmernení príslušnej školy a podľa § 15 až § 18 vyhlášky MŠ SR č. 80/1991 Zb. o stredných školách v znení neskorších predpisov. Hodnotenie sa uskutočňuje na základe písomných, ústnych alebo praktických skúšok. Je na učiteľovi, ktorú formu si zvolí, podporuje sa však využívanie kombinácie týchto foriem. Žiaci sú tradične hodnotení na základe ústnych skúšok s postupnou tendenciou k využívaniu písomných foriem. Štandardizované testy sú však veľmi zriedkavé a sú k dispozícii len pre všeobecnovzdelávacie predmety.

Priebežné hodnotenie je podmienkou pre súhrnné hodnotenie, ktoré sa uskutočňuje na konci prvého polroka a na konci školského roka, keď žiaci dostávajú známky za prospech v každom predmete a za správanie. V poslednom roku štúdia žiaci vykonávajú skúšky, na základe ktorých je im vydané vysvedčenie, ktoré je oficiálnym dokladom oprávňujúcim na vstup na trh práce alebo o uchádzanie sa o štúdium na vyššej úrovni vzdelávania.

V Slovenskej republike neexistujú žiadne orgány na hodnotenie, certifikáciu a udeľovanie diplomov alebo kvalifikácií. Zodpovedné sú stredné školy, ktoré jednoducho postupujú podľa špeciálnej vyhlášky ministerstva školstva. Od školského roka 2004/2005 je zavedená postupná reforma maturitnej skúšky na základe vyhlášky MŠ SR č. 510/2004 Z.z. o ukončovaní štúdia na stredných školách a ukončovaní prípravy v odborných učilištiach,

učilištiach a praktických školách. Konečným cieľom je zabezpečiť validné, celoštátne porovnateľné informácie o výkonoch jednotlivcov. Čo sa týka predmetov, žiaci si môžu vybrať jednu z troch úrovní (A, B, C). Úroveň vyjadruje stupeň osvojenia si „*vedomostí a zručností*“, napr. „*úroveň B je súhrn požiadaviek na vedomosti a zručnosti žiakov vymedzený učebnými osnovami* (čo znamená centrálnu stanovenú charakteristiku príslušného učiva) *a cieľovými požiadavkami* (ktoré sú rámcovo vymedzené vyhláškou a operacionalizované v katalógoch cieľových požiadaviek, ktoré vypracovali inštitúcie zodpovedné za kurikulum) *na základnej úrovni*“ (podľa § 4 (7) uvedenej vyhlášky). Úrovně pre jednotlivé predmety boli smerodajne určené na základe týždennej časovej dotácie vyučovacích hodín za všetky ročníky štúdia daného predmetu v učebnom pláne. V dôsledku toho boli predmety s nižším počtom týždenných vyučovacích hodín zaradené na úroveň B. Toto má prirodzene vplyv na odborné predmety a negatívny dopad na odborné školy⁹.

04030203 Zabezpečenie kvality

V odbornom vzdelávaní a príprave nebol zavedený žiadny systém zabezpečenia kvality, ktorý by vychádzal z iniciatív EÚ. Existuje však niekoľko izolovaných aktivít na odborných školách, ktoré často vznikli ako výsledok skúseností z partnerstiev alebo vplyvom podnikového prostredia. V prvom prípade vychádzajú obyčajne z modelu EFQM, ktorý bol navrhnutý Európskou nadáciou pre manažérstvo kvality (European Foundation for Quality Management), v druhom prípade sú spojené s normami ISO. Očakáva sa, že pod tlakom Kodanskej deklarácie a Maastrichtského komuniké sa národný model na zabezpečenie kvality stane prinajmenšom témou odborných diskusií. Vláda to však doposiaľ neuznala za naliehavú politickú agendu. K problematike kvality v OVP sa pristupuje tradičným spôsobom, pri ktorom sa podrobne opisuje rozdelenie kompetencií medzi jednotlivé inštitúcie.

Čo sa týka kvality na vstupe, školy a programy musia dodržiavať predpisy ministerstva školstva. Zaradenie/vyradenie každej školy musí schváliť ministerstvo školstva a každý program v podstate vychádza z kurikula, ktoré v závere schválilo ministerstvo. Rozhodnutia robia úradníci ministerstva, avšak všetky rozhodnutia musia byť založené na hodnotení odborníkov a zainteresovaných za predpokladu, že majú skutočný záujem zasahovať do postupu.

Čo sa týka vzdelávacieho procesu, tento je v plnej kompetencii riaditeľa školy, ktorý podľa § 5 (2) e) zákona č. 596/2003 Z.z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve zodpovedá za „*odbornú a pedagogickú úroveň výchovno-vzdelávacej práce*“. Je tiež zodpovedný za vypracovanie výročnej správy o výchovno-vzdelávacej činnosti. Túto správu predkladá zriaďovateľovi po predchádzajúcom prerokovaní v školskej rade. Samosprávny kraj je zodpovedný za vypracovanie koncepcie rozvoja škôl a školských zariadení, ktorých je zriaďovateľom, ktorú musí prerokovať s riaditeľmi škôl a školských zariadení a s územnou školskou radou. V tomto dokumente sa musí pozornosť venovať aj otázkam kvality v OVP.

Štátna školská inšpekcia vykonáva kontrolu vybavenosti škôl a školských zariadení podľa § 13 zákona o štátnej správe v školstve a školskej samospráve. Pri zistení závažných nedostatkov je hlavný školský inšpektor oprávnený predložiť návrh na vyradenie školy zo

⁹ Pozri článok Secondary VET schools not happy to be a B v *Cedefop Info 1/2005*, napr. aj na http://www.trainingvillage.gr/etv/Upload/Information_resources/Bookshop/396/C15F3EN.html

siete a (alebo) návrh na odvolanie riaditeľa. Štátna školská inšpekcia je zodpovedná aj za vykonávanie kontroly nad úrovňou praktického vyučovania.

Čo sa týka výstupu, kvalita by mala byť garantovaná skúškami na ukončenie štúdia. Vyhláška MŠ SR č. 510/2004 Z.z. o ukončovaní štúdia na stredných školách a ukončovaní prípravy v odborných učilištiach, učilištiach a praktických školách, ktorá upravuje spôsob ukončovania štúdia, podporuje zavedenie externého hodnotenia na zvýšenie objektívnosti, spoľahlivosti a validity (pozri 04030202), ako aj na zvýšenie zapojenia sociálnych partnerov. Táto vyhláška sa však považuje za normu, ktorá lepšie odráža potreby všeobecného vzdelávania ako potreby odborného vzdelávania. Špeciálne nástroje na podporu zabezpečenia kvality v OVP nie sú ešte stále vyvinuté.

040303 Výsledky vzdelávania sa

Všetky formy štúdia sa ukončujú vydaním dokladu. Existujú rozličné druhy dokladov, ktoré vychádzajú čiastočne z tradičného znenia, ale môžu označovať aj úroveň dosiahnutého vzdelania. Zoznam vysvedčení a dokladov zahrnuje napr. vysvedčenie o záverečnej skúške, vysvedčenie o maturitnej skúške, výučný list, absolventský diplom. Vysvedčenie o ukončení povinnej školskej dochádzky sa nevydáva, pretože sa nepovažuje za označenie ukončenia študijného programu, ale za nástroj na motiváciu žiakov na pokračovanie štúdia po skončení základnej školy na strednej škole.

V rámci odborného vzdelávania a prípravy sa zásadne rozlišuje medzi programami v študijných a učebných odboroch. Ukončenie študijného odboru na úrovni ISCED 3A bez ohľadu na druh školy vždy garantuje oprávnenie uchádzať sa o štúdium na vysokej škole. Na rozdiel od toho ukončenie učebného odboru neumožňuje pokračovať v terciárnom vzdelávaní, pretože toto štúdium je určené na priamy vstup na trh práce. Absolventi získavajú výučný list. Niektoré konkrétne podrobnosti sú vysvetlené v 04030301.

04030301 Kvalifikácie/certifikácia

Ako bolo už vysvetlené prv, pri odbornom vzdelávaní a príprave poskytovanom v študijných odboroch vždy dominovala teória nad praxou, kým v učebných odboroch bol vždy podstatný diel praktického vyučovania, pretože štúdium viedlo k získaniu výučného listu. Vďaka tejto tradícii si študijné odbory zachovávajú špecifické znaky príslušného prúdu OVP. Hoci sa študijné odbory typické pre stredné odborné učilištia klasifikujú na úrovni ISCED 3A, vyučovanie je zamerané na teóriu menej ako v študijných odboroch na úrovni ISCED 3A typických pre stredné odborné školy.

Absolventi študijných odborov typu SOU, ktorí ich ukončili na SOU alebo ZSŠ, môžu po úspešnom vykonaní príslušných skúšok získať výučný list a vysvedčenie o maturitnej skúške (čo je realitou). Na rozdiel od toho absolventi študijných odborov typu SOŠ, ktorí ich ukončili na SOŠ, ZSŠ a zriedkavo aj SOU, získavajú len vysvedčenie o maturitnej skúške. Toto všetko sa môže zdať nesystémové a v skutočnosti je to výsledok rokov vývoja a prispôsobovania sa potrebám trhu na vstupe (t.j. potrebám rodičov a žiakov). Tento problém by sa mal vyriešiť v novom zákone o výchove a vzdelávaní, ktorý by mal byť podľa plánu predložený do vlády v roku 2005.

Marginálne prípady (v zmysle objemu žiakov aj programov, pozri 04030201) krátkych študijných odborov na SOŠ vedú k získaniu vysvedčenia o záverečnej skúške, ktoré neoprávňuje absolventov pokračovať v terciárnom vzdelávaní, ale označuje nadobudnutie vedomostí a zručností pre výkon jednoduchých profesií, ktoré si však nevyžadujú výučný list.

Program/Znak	Poskytovateľ	ISCED	SDV	KSDV	Vysvedčenie, doklad
Študijný odbor typu SOŠ	SOŠ, ZŠŠ (SOU)	3A	ÚSOV	6	Vysvedčenie o maturitnej skúške
Krátky študijný odbor typu SOŠ*	SOŠ, ZŠŠ (SOU)	3C	SOV	3	Vysvedčenie o záverečnej skúške
Študijný odbor typu SOU	SOU, ZŠŠ	3A	ÚSOV	4	Vysvedčenie o maturitnej skúške + vysvedčenie o záverečnej skúške + výučný list
Učebný odbor	SOU, ZŠŠ	3C	SOV	2	Vysvedčenie o záverečnej skúške + výučný list

Poznámky:

* program kratší ako 4 roky; marginálny prípad (čo sa týka objemu žiakov a odborov (celkovo 5 v roku 2003/2004)

Škola uvedená ako prvá medzi poskytovateľmi označuje typický prípad, škola v zátvorke označuje veľmi špeciálny prípad.

SDV – Stupeň dosiahnutého vzdelania: úplné stredné odborné vzdelanie, stredné odborné vzdelanie

KSDV – Kód stupňa dosiahnutého vzdelania podľa štatistickej klasifikácie (chýbajúci kód 5 sa vzťahuje na úplné stredné všeobecné vzdelanie, pozri tiež kódy v 040103)

Ako vidno z uvedenej tabuľky, žiaci získavajú vo všetkých prípadoch formálnu kvalifikáciu a nielen doklad o účasti. To isté sa uplatňuje aj pri žiakoch so špeciálnymi vzdelávacími potrebami, ktorí navštevujú špeciálne SOŠ a SOU. Medzi študujúcimi so špeciálnymi vzdelávacími potrebami sú, samozrejme, žiaci, ktorí ukončujú školu jednoduchým absolvovaním posledného ročníka, ale toto sa stáva len v rámci programov pre žiakov s obmedzenými vzdelávacími schopnosťami, ktoré nie sú klasifikované na úrovni ISCED 3. Skúšky, ktorými sa ukončuje štúdium, sú vždy podmienkou na získanie formálnej kvalifikácie. Podrobnosti týkajúce sa skúšok upravuje vyhláška MŠ SR č. 510/2004 Z.z. o ukončovaní štúdia na stredných školách a ukončovaní prípravy v odborných učilištiach, učilištiach a praktických školách.

Programy OVP sú na Slovensku tradične úzkoprofilové, a preto žiaci nezískavajú viac kvalifikácií. Pre systém OVP je však dosť typické, že mnohí absolventi OVP (v programoch na úrovni ISCED 3A) získavajú kvalifikáciu pre vstup na trh práce, ako aj oprávnenie uchádzať sa o štúdium na vysokej škole.

04030302 OVP a prechod na trh práce

Čo sa týka prístupu k regulovaným profesiám, slovenská legislatíva je v úplnej zhode s legislatívou EÚ a zákon č. 477/2002 Z.z. o uznávaní odborných kvalifikácií bol vypracovaný pred prijatím do EÚ. Vstup na trh práce sa v praxi ponecháva na absolventa a jeho sociálnu sieť. Absolventi môžu požiadať o radu poradcu na škole a môžu využiť rôzne služby poskytované na internete. Druhý prípad sa začína vyvíjať ako štandardná reakcia, kým vyhľadávanie poradenstva u akéhokoľvek typu poradcov je zriedkavé. Výnimkou sú

nezamestnaní absolventi, ktorým sa venujú poradcovia na úradoch práce. Pomáhajú im vypracovávať individuálny akčný plán, ktorý sa týka osobných a profesijných zručností uchádzača o prácu a má za cieľ zvýšiť jeho zamestnateľnosť.

Keďže Slovensko vykazuje vysoký podiel absolventov na úrovni ISCED 3 a nízky podiel mladých ľudí predčasne opúšťajúcich školský systém (v oboch prípadoch Slovensko patrí k najlepším krajinám EÚ a dosahuje lepšie výsledky ako benchmarky pre rok 2010), neboli vyvinuté žiadne špeciálne mechanizmy na riešenie tejto problematiky. Každý prípad sa rieši individuálne. Jedinou výnimkou sú mladí ľudia z rómskej menšiny zo sociálne znevýhodnených rodín. Predovšetkým pre nich sú určené experimentálne zavádzané školy druhej šance (pozri 0405).

K dispozícii nie je žiadny štatistický nástroj (okrem registra nezamestnaných) na sledovanie ďalších aktivít absolventov. Nie je teda možné opísať konečné smerovanie absolventov v percentuálnom rozložení tých, ktorí vstupujú priamo na trh práce a tých, ktorí si hľadajú rôzne možnosti pre ďalšie štúdium. Odborníci opakovane upozorňujú, že na Slovensku je potrebné vyvinúť alebo prevziať know-how na vypracovávanie podrobných informácií týkajúcich sa trhu práce (tzv. labour market intelligence).

0404 UČŇOVSKÁ PRÍPRAVA (VRÁTANE ŠTATISTIKY)

Učňovská príprava v pravom slova zmysle na Slovensku neexistuje, hoci v bežnom jazyku sa výraz učeň používa na označenie žiakov stredných odborných učilíšť a pri preklade názvu stredné odborné učilište do angličtiny sa niekedy dokonca používa termín “secondary apprenticeship school”. Ako bolo už uvedené prv (pozri 040101), aj SOU, ktoré boli pôvodne silne naviazané na podniky, sú teraz bežnými verejnými školami zriaďovanými samosprávnymi krajinami, a tí, ktorí navštevujú SOU, sú zo zákona riadnymi žiakmi. Na rozdiel od 80. rokov, keď veľká väčšina žiakov SOU mala zmluvu s konkrétnym podnikom, ktorý ich prípravu spolufinancoval, v školskom roku 2003/2004 bolo len 133 žiakov vo verejných SOU a 1 113 v súkromných SOU, ktorí sa pripravovali pre konkrétneho zamestnávateľa. Avšak ani tento prípad, ktorý by bolo možné považovať za druh učňovskej prípravy, nie je považovaný za učňovskú prípravu zo zákona.

0405 ĎALŠIE PROGRAMY PRE MLÁDEŽ A ALTERNATÍVNE VZDELÁVACIE CESTY (VRÁTANE ŠTATISTIKY)

Z hľadiska nedostatočnej kvalifikovanosti a (alebo) nízkej zamestnatel'nosti sú tri zraniteľné skupiny:

- žiaci so špeciálnymi vzdelávacími potrebami,
- slabo prosperujúci žiaci zo základných škôl,
- rómska mládež zo sociálne znevýhodnených rodín.

Kým pre prvú skupinu sú k dispozícii rôzne programy a ich zamestnatel'nosť do veľkej miery závisí od účinnosti opatrení sociálneho sektora, napr. politika bezbariérového prístupu, stimulácia zamestnania pre občanov s postihnutím, finančné incentívy pre chránené dielne atď., problémy týkajúce sa ďalších dvoch skupín spadajú do rezortu vzdelávania.

V roku 2002/2003 bolo v učilištiach 2 681 žiakov a v podobných programoch združených stredných škôl 296 žiakov. Po absolvovaní týchto programov však mladí ľudia nemajú nijakú možnosť na zvýšenie úrovne svojho vzdelania alebo kvalifikácie, pokiaľ nenastúpia na štúdium popri zamestnaní na strednom odbornom učilišti. Tí, ktorí nemajú dokončenú základnú školu, môžu pokračovať v štúdiu na strednej škole, keď si dokončia základné vzdelanie v rámci školy druhej šance. Mladí ľudia so zlými skúsenosťami s hlavným prúdom školského systému sa však obvyčajne nezaujímajú o vzdelávanie a odbornú prípravu, ale hľadajú si nízkokvalifikovanú prácu na trhu práce. Učilištia sa im snažia poskytnúť aspoň niečo v rámci praktického vyučovania, aby im umožnili získať prácu, v ktorej budú vykonávať jednoduché činnosti.

Počet účastníkov vzdelávania v učilištiach a združených stredných školách (ISCED 2C OVP)

	2002							
	Vek							
	Spolu	Do 14	15	16	17	18	19	20 a viac
Muži	2 197		517	1 060	511	100	8	1
Ženy	780		178	339	216	42	3	2
Spolu	2 977		695	1 399	727	142	11	3

Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva

Ak majú žiaci učilišť záujem, môžu si dokončiť základné vzdelanie prostredníctvom vzdelávania prispôbeného jednotlivcom a následne si môžu dokončiť štúdium na úrovni ISCED 3 na strednom odbornom učilišti. Toto je jeden z dôvodov, prečo sú učilištia pridružené k stredným odborným učilištiam.

Najnaliehavejším problémom slovenského vzdelávacieho systému je to, že podstatnej časti rómskej mládeže sa nedarí získať kvalifikáciu, ktorá by im umožnila uplatniť sa na trhu práce. Štatistické údaje o etnických Rómoch nie sú k dispozícii, pretože mnohí z nich sa považujú za

obyvateľov inej národnosti, zvyčajne slovenskej alebo maďarskej. Len 89 920 obyvateľov si pri sčítaní obyvateľstva v roku 2001 uviedlo rómsku národnosť (1,7% z celkovej populácie Slovenska), čo je v kontraste s údajmi z demografických odhadov, ktoré udávajú 350 000 etnických Rómov. Podľa Národného akčného plánu sociálnej inklúzie 2004-2006 žije v segregovaných osadách asi 100 000 etnických Rómov (čo predstavuje 28% etnických Rómov), z ktorých asi polovica sú deti. U týchto detí je vysoké riziko, že nedosiahnu základné vzdelanie, ako aj vysoké riziko funkčnej negramotnosti. Vyžadujú si zvláštny prístup, ktorý by im mal umožniť získať aspoň nejakú kvalifikáciu uplatniteľnú na trhu práce. Obyčajne nie sú motivovaní nastúpiť do základnej školy v hlavnom prúde vzdelávania, a tak nastupujú do špeciálnych škôl pre žiakov s mentálnym postihnutím a strácajú možnosť získať lepšiu kvalifikáciu zodpovedajúcu úrovni ISCED 3.

Na rozdiel od učilišť, ktoré sú súčasťou formálneho systému vymedzeného zákonom, projektové aktivity, vrátane škôl druhej šance, ešte stále nie sú súčasťou formálneho systému. V novele školského zákona prijatej parlamentom boli prijaté dve špecifické opatrenia, ktoré sa týkajú primárneho vzdelávania. Prvým je zavedenie nultých ročníkov zameraných na prispôsobenie rómskych žiakov na požiadavky kladené v rámci hlavného prúdu základného vzdelávania. Druhým je zavedenie profesie asistenta učiteľa na základných školách, ktorý by mal byť kontaktnou osobou a medzikultúrnym sprostredkovateľom uľahčujúcim kontakty medzi školou a rómskou komunitou. Ďalej boli, tiež s podporou ESF, zavedené štipendiá, ktorých cieľom bolo udržať žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia na základných a stredných školách.

040501 Vstupné požiadavky

Na prijatie do učilišťa neexistujú žiadne špeciálne vstupné požiadavky, pokiaľ nie sú explicitne stanovené v príslušných základných pedagogických dokumentoch (pozri 040302).

Účasť v rôznych ad hoc aktivitách spolufinancovaných v rámci programu PHARE alebo ESF, resp. v ďalších programoch, závisí od zamerania jednotlivých projektov alebo programov.

040502 Kurikulum

Kurikulá na učilištiach sú odvodené od kurikul učebných odborov na úrovni ISCED 3C v príslušných oblastiach štúdia s tým, že sa zredukuje teória a rozšíri sa praktické vyučovanie (napr. v prvom ročníku v odbore zameranom na spracovanie dreva je 5 týždenných vyučovacích hodín vyhradených pre všeobecné vzdelávanie a 26 týždenných vyučovacích hodín pre odborné vzdelávanie, z čoho 24 hodín predstavuje odborný výcvik). Pri tvorbe kurikul pre príslušné „nulové“ odbory uplatňujú odborné komisie pri Štátnom inštitúte odborného vzdelávania ten istý postup ako pri ostatných odboroch a kurikulá musí schváliť ministerstvo školstva. Dokonca aj v takomto prípade obsahuje príslušná dokumentácia 40 strán podľa predpísaného formátu.

Kurikulá vypracované v rámci špeciálnych projektových aktivít sa pripravujú ad hoc a nie sú súčasťou formálneho systému.

040503 Výsledky vzdelávania sa

Absolventi riadnych dvojročných programov učilišť (napr. dvojročná odborná príprava v oblasti spracovania dreva) získavajú po druhom roku a po úspešnom zložení záverečnej skúšky vysvedčenie o spôsobilosti na výkon jednoduchých činností v danej oblasti. Toto vysvedčenie neosvedčuje stupeň vzdelania a nie je ani výučným listom. Jeho obsah je klasifikovaný na úrovni ISCED 2C.

V novej, experimentálnej forme môže odborná príprava trvať od jedného do troch rokov, pričom každý rok je ukončený osvedčením spôsobilosti. Ide napríklad o formát nového pilotného programu v stavebníctve.

0406 ODBORNÉ VZDELÁVANIE A PRÍPRAVA NA POSTSEKUNDÁRNEJ (NIE TERCIÁRNEJ) ÚROVNI (VRÁTANE ŠTATISTIKY)

Podľa § 26 zákona č. 29/1984 Zb. o sústave základných a stredných škôl (školský zákon) stredné školy poskytujú dva typy postsekundárneho vzdelávania:

- nadstavbové štúdium (pre absolventov, ktorí získali stredné odborné vzdelanie (ISCED 3C) a chcú získať vysvedčenie o maturitnej skúške (ISCED 3A) na získanie vyššie hodnoteného úplného stredoškolského odborného vzdelania, ktoré oprávňuje absolventov uchádzať sa o vysokoškolské štúdium,
- pomaturitné štúdium (pre absolventov, ktorí získali úplné stredné vzdelanie (ISCED 3A) a chcú si doplniť svoje vzdelanie), organizované ako štúdium zdokonaľovacie, inovačné, špecializačné a kvalifikačné.

Podľa § 33 vyhlášky MŠ SR č. 80/1991 Zb. o stredných školách:

- pomaturitné štúdium zdokonaľovacie trvá najmenej šesť mesiacov, ukončuje sa záverečnou pomaturitnou skúškou a je zamerané na zdokonalenie vedomostí a zručností získaných v skôr absolvovanom študijnom odbore; klasifikácia štúdia nepresahuje úroveň ISCED 3A,
- pomaturitné štúdium inovačné trvá najmenej šesť mesiacov, ukončuje sa záverečnou pomaturitnou skúškou a je zamerané na inováciu vedomostí a zručností získaných v skôr absolvovanom študijnom odbore; klasifikácia štúdia nepresahuje úroveň ISCED 3A,
- pomaturitné štúdium špecializačné trvá najmenej 12 mesiacov, ukončuje sa absolventskou skúškou a je zamerané na získanie špeciálnych vedomostí a zručností týkajúcich sa konkrétnych pracovných činností, ktoré súvisia so skôr absolvovaným študijným odborom; štúdium je klasifikované na úrovni ISCED 5B,
- pomaturitné štúdium kvalifikačné trvá najmenej 12 mesiacov, ukončuje sa maturitnou skúškou z odborných predmetov a je zamerané na získanie odbornej kvalifikácie v inom ako skôr absolvovanom študijnom odbore ukončenom maturitou; štúdium je klasifikované na úrovni ISCED 4.

Nadstavbové štúdium a pomaturitné štúdium sa organizujú tradične ako štúdium popri zamestnaní, môžu sa však poskytovať aj formou denného alebo kombinovaného štúdia.

Počet žiakov nadstavbového štúdia je zahrnutý v štatistike týkajúcej sa programov ISCED 3 v odborných školách (pozri 0403). Údaje podľa vekových skupín nie sú k dispozícii.

Čo sa týka pomaturitného štúdia, podrobné štatistické údaje sú k dispozícii len za kvalifikačné a špecializačné štúdium.

Nasledujúca tabuľka uvádza absolútny počet študujúcich v pomaturitnom kvalifikačnom štúdiu (v Slovenskej republike je to jediný program, ktorý je podľa harmonizovanej štatistiky UOE klasifikovaný na úrovni ISCED 4) v roku 2002/2003.

Počet účastníkov v programoch na úrovni ISCED 4 v roku 2002

2002													
Vek													
	Spolu	Do 17	18	19	20	21	22	23	24	25	26-29	30-34	35 a viac
Muži	2 580	1	183	487	369	284	343	219	144	96	257	110	87
Ženy	3 797	2	438	1 023	685	292	194	136	117	102	333	225	250
Spolu	6 377	3	621	1 510	1 054	576	537	355	261	198	590	335	337
Z toho žiaci denného štúdia													
Spolu	4 324	3	562	1 347	896	440	327	256	151	101	167	41	33

Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva

Ako vidieť z tabuľky, tento program je atraktívny najmä pre čerstvých absolventov s maturitou, ktorí uprednostňujú získanie ďalšieho maturitného vysvedčenia pred vstupom na trh práce. Údaje za 18 a 19-ročných ukazujú, že atraktívny je viac pre mladé ženy ako pre mužov.

Hoci pôvodne malo byť pomaturitné kvalifikačné štúdium organizované najmä formou štúdia popri zamestnaní, populárnou sa stala, čiastočne kvôli vysokej miere nezamestnanosti u mladých ľudí, denná forma tohto štúdia.

Nasledujúca tabuľka poskytuje absolútne počty študujúcich v pomaturitnom špecializačnom štúdiu v roku 2002/2003. Podľa harmonizovanej štatistiky UOE je tento program na Slovensku klasifikovaný na úrovni ISCED 5B, hoci podľa vysokoškolského zákona sa neuznáva ako vysokoškolské štúdium.

Počet účastníkov v programoch na úrovni ISCED 5B v roku 2002

2002													
Vek													
	Spolu	Do 17	18	19	20	21	22	23	24	25	26-29	30-34	35 a viac
Muži	1 174		127	282	260	143	79	55	33	31	79	34	51
Ženy	4 944		403	830	649	359	199	163	138	191	552	524	936
Spolu	6 118		530	1 112	909	502	278	218	171	222	631	558	987
Z toho žiaci denného štúdia													
Spolu	3 470		517	1 090	879	459	216	121	62	50	71	3	2

Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva

Tento program je tiež atraktívny pre čerstvých absolventov, najmä ženy, s maturitou, ktorí chcú dosiahnuť vyššiu úroveň vzdelania a lepšiu kvalifikáciu. Títo ľudia by mali veľký záujem o neuniverzitné vysokoškolské vzdelávanie, ktoré však na Slovensku stále nie je rozvinuté kvôli legislatívnym prekážkam, ktoré boli odstránené až v roku 2002. Ako vidieť

z posledného riadka tabuľky, toto štúdium navštevujú takmer výlučne žiaci denného štúdia vo veku menej ako 22 rokov. Počet študujúcich popri zamestnaní postupne narastá u starších vekových skupín.

Nízke absolútne počty uvedené v predchádzajúcich dvoch tabuľkách, ako aj nízky podiel vysokoškolsky vzdelaných ukazujú, že slovenský vzdelávací systém je orientovaný na stredoškolské vzdelávanie. Hoci Slovensko je s podielom 91,4% najmenej stredoškolsky vzdelaných obyvateľov vo veku 20-24 rokov na čele EÚ (Eurostat, 2004), očakávaná dĺžka školskej dochádzky 15,3 (Eurostat, 2003), ktorá je tretia najnižšia v EÚ, a miera účasti na vzdelávaní 18-ročných 72,2%, ktorá je šiesta najnižšia v EÚ, ukazujú, že poskytovanie postsekundárneho vzdelávania môže byť považované za slabú stránku vzdelávacieho systému.

040601 Vstupné požiadavky

Podrobné vstupné požiadavky sú vždy stanovené v príslušných základných pedagogických dokumentoch (pozri 040302); uplatňuje sa tu však jednoduché pravidlo. Pre nadstavbové štúdium je základnou požiadavkou úspešné absolvovanie štúdia na úrovni ISCED 3C a pre pomaturitné štúdium úspešné absolvovanie štúdia na úrovni ISCED 3A s maturitou.

040602 Kurikulum

Pri tvorbe kurikul sa uplatňuje ten istý postup ako pri tvorbe kurikul programov na úrovni ISCED 3, to znamená, že po spracovaní príslušnými odbornými komisiami pôsobiacimi pri Štátnom inštitúte odborného vzdelávania (pozri 040302) ich musí schváliť ministerstvo školstva.

Nasledujúca tabuľka uvádza počty študijných odborov a zameraní pomaturitného špecializačného štúdia, ktoré poskytujú stredné školy, ale vzhľadom na obsah štúdia sú v harmonizovaných štatistikách UOE zaradené na úrovni ISCED 5B.

Počet študijných odborov a zameraní pomaturitného špecializačného štúdia (ISCED 5B) na stredných odborných školách v školskom roku 2003/2004

Kód	Skupina odborov	ISCED 5B
11	Fyzikálno-matematické vedy	0
21	Baníctvo a banícka geológia	1
22	Hutníctvo	1
23	Strojárstvo a ostatná kovospracúvacia výroba	7
26	Elektrotechnika	8
27	Technická chémia silikátov	0
28	Ostatná technická chémia	0
29	Potravinárstvo	2
31	Textil a odevníctvo	6
32	Spracúvanie kože, plastov a gumy a výroba obuvi	0
33	Spracúvanie dreva a výroba hudobných nástrojov	2
34	Polygrafia, spracúvanie papiera, filmu a fotografie	0
36	Stavebníctvo, geodézia a kartografia	3
37	Doprava, pošty a telekomunikácie	1
39	Špeciálne technické odbory	1
42	Poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo	17
43	Veterinárske vedy	1
53	Zdravotníctvo	14
62	Ekonomické vedy	0
63	Ekonomika a organizácia, obchod a služby	11
68	Právne vedy	1
72	Publicistika, knihovníctvo a vedecké informácie	0
75	Pedagogické vedy	1
76	Učiteľstvo	0
82	Umenie, úžitkové umenie a ručná umeleckoremeselná výroba	25
92	Bezpečnostné služby	0
94	Neštátne bezpečnostné služby	0
95	Vojenské odbory stredoškolské	11
	Spolu	113

Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva

040603 Výsledky vzdelávania sa

Informácie o výsledkoch vzdelávania sa sú zhrnuté v nasledujúcej tabuľke.

Štúdium	ISCED	SDV	KSDV	Skúška	Vysvedčenie
Nadstavbové štúdium	3A	ÚSOV	4	Maturitná skúška	Vysvedčenie o maturitnej skúške
Pomaturitné štúdium zdokonaľovacie	3A	ÚSOV	6	Záverečná pomaturitná skúška	Vysvedčenie o záverečnej pomaturitnej skúške
Pomaturitné štúdium inovačné	3A	ÚSOV	6	Záverečná pomaturitná skúška	Vysvedčenie o záverečnej pomaturitnej skúške
Pomaturitné štúdium špecializačné	5B	VOV	7	Absolventská skúška	Vysvedčenie o absolventskej skúške a absolventský diplom
Pomaturitné štúdium kvalifikačné	4	ÚSOV	6	Odborná zložka maturitnej skúšky	Vysvedčenie o maturitnej skúške

Poznámky:

SDV – Stupeň dosiahnutého vzdelania: úplné stredné odborné vzdelanie, vyššie odborné vzdelanie

KSDV – Kód stupňa dosiahnutého vzdelania podľa štatistickej klasifikácie (pozri tiež kódy v 040103)

Reforma vysokoškolského vzdelávania v 90. rokoch sa začala prijatím zákona č. 172/1990 Zb. o vysokých školách a ďalej pokračovala koncepciou ďalšieho rozvoja vysokého školstva na Slovensku pre 21. storočie, ktorú vláda schválila v roku 2000, bolonským procesom a novým zákonom č. 131/2002 Z.z. o vysokých školách, ktorý bol naposledy novelizovaný zákonom č. 523/2004 Z.z.

Hoci niektorí odborníci považujú všetky programy terciárneho vzdelávania za počiatkové OVP, iní odborníci s tým nesúhlasia a za počiatkové OVP pokladajú len programy, ktoré vedú k jasne identifikovateľným profesiám (napr. lekár, elektrotechnický inžinier), a rôzne humanitne zamerané programy za počiatkové OVP nepovažujú. Oficiálna definícia terciárneho OVP neexistuje; tejto problematike sme sa podrobne venovali v predchádzajúcich častiach (pozri 0401).

V slovenskom terciárnom vzdelávaní stále prevažujú klasické a technické univerzity. Je to dôsledok legislatívy zo začiatku 90. rokov, ktorá neuznávala neuniverzitné vysokoškolské vzdelávanie. Od roku 2002 je vznik neuniverzitných vysokých škôl umožnený zo zákona, avšak túto možnosť využívajú len súkromné inštitúcie (pozri 040102).

Všetky programy magisterského (inžinierskeho, doktorského) štúdia sú považované z právneho hľadiska za rovnocenné bez ohľadu na oblasť štúdia. Niektorí absolventi však sú viac spoločensky uznávaní vďaka statusu profesie, na ktorú sa pripravovali, napr. štúdium medicíny a profesia lekára. Nižší status sa prisudzuje bakalárskemu štúdiu, ktoré ľudia zvyknutí na štúdium druhého stupňa považujú stále len za polovičné štúdium.

Uvedené štatistické údaje ponúkajú jednu z možností rozloženia absolventov podľa typu štúdia. Absolventi technických, ekonomických a poľnohospodárskych fakúlt, ktorí sú považovaní za jadro počiatkového OVP, predstavujú približne polovicu všetkých absolventov. Mnohí absolventi klasických univerzít by však mali byť tiež považovaní za takýchto absolventov počiatkového OVP. Musí sa tiež zdôrazniť, že v snahe vyhovieť požiadavkám študentov klasické univerzity otvárajú programy počiatkového OVP a dokonca vytvárajú nové fakulty (napr. fakulty manažmentu).

Rozloženie absolventov bakalárskeho a magisterského (inžinierskeho, doktorského) štúdia na verejných vysokých školách* v roku 2004

Fakulty	Denné štúdium		Externé štúdium		Spolu
	Spolu	Z toho ženy	Spolu	Z toho ženy	
Klasické univerzitné fakulty	7 950	5 429	5 819	3 826	13 769
Technické fakulty	5 783	1 755	638	214	6 421
Ekonomické fakulty	3 652	2 031	2 965	1 940	6 617
Poľnohospodárske fakulty	1 244	542	351	160	1 595
Umelecké fakulty	505	257	0	0	505
Spolu	19 134	10 014	9 773	6 140	28 907

Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva

* bez cudzincov a absolventov doktorandského štúdia

Vážnym problémom slovenského terciárneho vzdelávania je nedostatok kapacít a financovania, v dôsledku čoho len malý podiel stredoškolsky vzdelaných pokračuje v terciárnom vzdelávaní. Namiesto toho, aby sa dosiahol priemer EÚ, Slovensko zaostáva v podiele vysokoškolsky vzdelaných dospelých. Porovnanie údajov podľa UOE za roky 2000 a 2002 signalizuje mierne zvýšenie, žiaduci je však podstatne väčší nárast. Možno zdôrazniť, že približne jedna tretina študentov v terciárnom vzdelávaní sú študenti externého štúdia, ktorého kvalita je v niektorých prípadoch otázná.

Počet účastníkov a miera účasti na terciárnom vzdelávaní (ISCED 5A+5B) v roku 2000

2000												
Vek												
	Spolu	Do 17	18	19	20	21	22	23	24	25	26-29	30 a viac
Absolútny počet												
Muži	65 304	11	6 655	9 699	10 057	9 985	9 241	6 285	3 408	1 968	3 916	4 079
Ženy	70 826	8	6 389	10 532	11 303	11 347	10 093	6 430	3 492	2 042	4 229	4 961
Spolu	136 130	19	13 044	20 231	21 360	21 332	19 334	12 715	6 900	4 010	8 145	9 040
Miera účasti na vzdelávaní (%)												
Muži				21,25	21,52	20,53	19,05	12,91	7,02	4,16		
Ženy				23,84	25,34	23,96	21,43	13,81	7,51	4,42		
Spolu				22,52	23,39	22,22	20,22	13,35	7,26	4,29		

Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva

Počet účastníkov a miera účasti na terciárnom vzdelávaní (ISCED 5A+5B) v roku 2002

2002												
Vek												
	Spolu	Do 17	18	19	20	21	22	23	24	25	26-29	30 a viac
Absolútny počet												
Muži	68 401	7	4 739	10 135	10 191	9 590	9 341	7 294	4 592	2 696	5 002	4 814
Ženy	79 522	6	5 665	11 353	11 935	11 484	10 828	7 984	4 767	2 739	5 987	6 774
Spolu	147 923	13	10 404	21 488	22 126	21 074	20 169	15 278	9 359	5 435	10 989	11 588
Miera účasti na vzdelávaní (%)												
Muži				22,25	21,93	20,70	19,86	14,98	9,52	5,58		
Ženy				26,00	27,08	25,84	24,05	16,86	10,19	5,95		
Spolu				24,09	24,44	23,22	21,91	15,91	9,85	5,76		

Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva

V roku 2000 bolo v najlepšom veku 25 rokov v doktorandskom štúdiu len 1 109 študentov, čo predstavuje 1,19% z vekovej kohorty. V roku 2002 to bolo len 1 378 študentov, čo je 1,46% z vekovej kohorty.

Úplný zoznam vysokých škôl s odkazmi na ich webové stránky je k dispozícii na <http://www.uips.sk>.

040701 Vstupné požiadavky

Vstupné požiadavky sú plne v kompetencii jednotlivých fakúlt verejných vysokých škôl. Jedinou požiadavkou stanovenou zo zákona je získanie vysvedčenia o maturitnej skúške. Vysoké školy zvyčajne uplatňujú prijímacie skúšky, aby si vybrali medzi uchádzačmi, zvlášť v tých oblastiach, kde počet uchádzačov prekračuje kapacity príslušnej školy. Školy sa tiež môžu rozhodnúť prijať všetkých uchádzačov bez prijímacích skúšok. Súkromné školy a štátne školy (napr. ozbrojených síl alebo policajného zboru) si môžu určiť aj špecifické požiadavky na prijatie. Hoci teologické fakulty patria medzi verejné, môžu sa líšiť od ostatných verejných škôl. Takisto Katolícka univerzita si môže určovať špecifické požiadavky, ktoré súvisia s náboženstvom. Univerzita J. Selyeho v Komárne, ktorá je zameraná predovšetkým na študentov maďarskej národnosti na Slovensku, vyžaduje dostatočné ovládanie maďarského jazyka.

Jedným z cieľov reformy maturitnej skúšky je poskytnúť validné a spoľahlivé hodnotenie kvality absolventov, ktoré by sa mohlo uplatňovať namiesto prijímacích skúšok v prípade, že s tým vysoké školy budú súhlasiť.

Podmienkou prijatia na doktorandské štúdium je absolvovanie programu magisterského (inžinierskeho, doktorského) štúdia a vykonanie prijímacej skúšky, ktorej obsah je v plnej kompetencii príslušnej fakulty.

Štúdium je bezplatné, študenti externého štúdia sú však často vyzývaní, aby poskytli finančný príspevok neziskovej organizácii, ktorá spolupracuje so školou pri zabezpečovaní štúdia. Toto konanie je považované za protiprávne, avšak túto protiprávnosť je ako takú veľmi ťažké preukázať a takúto organizáciu postihnúť.

Štipendiá sa poskytujú študentom v závislosti od príjmu študenta a s ním spoločne posudzovaných osôb. Finančné prostriedky, ktoré sú k dispozícii na štipendiá, však nie sú považované za dostatočné. Návrh zákona zavádzajúceho spolplatnenie štúdia, sprevádzaného vyššími štipendiami a pôžičkami s nízkym úrokom, prešiel v parlamente do prvého čítania, avšak najmä ľavicové strany k nemu zaujali negatívny postoj. Vláda predpokladá, že toto opatrenie rozšíri prístup k vysokoškolskému vzdelávaniu, predovšetkým pre študentov z rodín s nízkymi príjmami.

040702 Kurikulum

V nadväznosti na zákon č. 131/2002 Z.z. o vysokých školách v znení neskorších predpisov bola rozhodnutím ministerstva školstva zo 16. decembra 2002 vydaná sústava študijných odborov Slovenskej republiky. Pozostáva z 9 širokých skupín odborov s celkovým počtom vyše 300 študijných odborov. Presný počet odborov uvádzame v zátvorkách: vzdelávanie a výchova (10), humanitné vedy a umenie (43), spoločenské, ekonomické a právne vedy (55), prírodné vedy (60), technika (67), pôdohospodárske a veterinárske vedy (35), zdravie a sociálne služby (41), služby (21), matematika a informatika (21).

Tvorba kurikula je v plnej kompetencii vysokých škôl, pričom jednotliví vysokoškolskí učitelia majú veľkú autonómiu. Študijné programy, vypracované pod dohľadom garanta študijného programu a schválené samosprávnymi orgánmi fakulty, musí schváliť Akreditačná komisia vlády Slovenskej republiky. Akreditačná komisia sa skladá z vynikajúcich osobností

vysokých škôl a vedeckých inštitúcií, jedna tretina členov je z nevysokoškolských inštitúcií. Vysoké školy môžu prijímať študentov len na štúdium akreditovaných študijných programov, strata akreditácie môže viesť k presunu študentov na inú vysokú školu, na ktorej ukončia štúdium vykonaním štátnych skúšok. Akreditácia vysokých škôl sa uskutočňuje na základe presne stanoveného postupu zvlášť pre bakalárske štúdium, magisterské (inžinierske, doktorské) štúdium a doktorandské štúdium. A tak bez opory odborných kapacít môže byť vysoká škola obmedzená na to, že jej bude udelená len akreditácia na poskytovanie bakalárskeho štúdia.

Osobitný akreditačný orgán pre programy, ktoré by bolo možné považovať za počiatočné OVP, neexistuje. V rámci pracovných skupín pri Akreditačnej komisii, ktoré boli vytvorené na podporu jej práce, by sa však jednotliví členovia mohli v tomto zmysle špecializovať. Zistenia Akreditačnej komisie majú len formu odporúčania, konečné rozhodnutie o akreditácii závisí od ministerstva školstva.

Hodnotenie vysokých škôl a národný model zabezpečenia kvality sú v procese prípravy. Akreditačná komisia je členom Európskej siete pre zabezpečenie kvality vo vysokoškolskom vzdelávaní (European Network for Quality Assurance in Higher Education - ENQA), Medzinárodnej siete agentúr na zabezpečenie kvality vo vysokoškolskom vzdelávaní (International Network for Quality Assurance Agencies in Higher Education - INQAAHE) a jej siete pre strednú a východnú Európu (Central and Eastern European sub-network - CEENQAAHE).

Okrem iniciatívy Slovenskej rektorskej konferencie začala na jeseň roku 2004 fungovať Akademická rankingová a ratingová agentúra s podporou bývalého ministra školstva, bývalého predsedu Študentskej rady vysokých škôl a člena parlamentu, tiež bývalého rektora Univerzity Komenského.

040703 Výsledky vzdelávania sa

Po prijatí Bolonskej deklarácie sa uskutočnila prestavba študijných programov. Výsledkom je vytvorenie troch stupňov štúdia, ktoré vysoké školy poskytujú v súlade so sústavou študijných odborov Slovenskej republiky, pričom to, aké štúdium sú jednotlivé inštitúcie oprávnené poskytovať, závisí od výsledku akreditácie.

- Študijné programy prvého stupňa vysokoškolského štúdia sú bakalárske študijné programy, absolventom sa udeľuje akademický titul “bakalár” (Bc.).
- Študijné programy druhého stupňa vysokoškolského štúdia sú magisterské, inžinierske a doktorské študijné programy; absolventom sa udeľujú tieto akademické tituly:
 - inžinier (Ing.) v študijných programoch zameraných na inžinierstvo v rozličných oblastiach (vrátane poľnohospodárstva, lesníctva, dopravy atď.) a v oblasti ekonómie,
 - inžinier architekt (Ing. arch.) v inžinierskych programoch v oblasti architektúry,
 - doktor všeobecného lekárstva (MUDr.) v doktorských programoch v oblasti humánneho lekárstva,
 - doktor veterinárskeho lekárstva (MVDr.) v doktorských programoch v oblasti veterinárneho lekárstva,

- doktor zubného lekárstva (MDDr.) v doktorských programoch v oblasti zubného lekárstva,
- magister umenia (Mgr. art.) v umeleckých magisterských programoch,
- magister (Mgr.) v iných nešpecifikovaných prípadoch magisterského štúdia,
- Študijné programy tretieho stupňa sú rôzne doktorandské študijné programy. Absolventom sa udeľuje titul doktor (PhD.), doktor umenia (ArtD.) a doktor teológie (ThDr.)

Tituly sa udeľujú po úspešnom ukončení štúdia, ktorého dĺžka je najmenej tri roky a najviac štyri roky pre prvý stupeň, jeden až tri roky pre druhý stupeň a najmenej tri a najviac štyri roky (pri externom štúdiu najviac päť rokov) pre tretí stupeň, po vykonaní štátnych skúšok a úspešnom obhájení bakalárskej, diplomovej alebo dizertačnej práce.

Literatúra:

1. *Vzdelávací systém v Slovenskej republike*. Bratislava : ÚIPŠ, 2005, 38 s.
2. *Education in the Slovak Republic : a brief overview*. Bratislava : MŠ SR, [2005], 27 s.
3. Herich, J.: *Uplatnenie absolventov stredných škôl v praxi*. Bratislava : ÚIPŠ, 2004.
4. Mátej, J. a kol.: *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava : SPN, 1976, 502 s. + prílohy 37 s. 67-455-76.
5. *Národný akčný plán sociálnej inklúzie 2004-2006*. Bratislava : MPSVR SR, 2004, 64 s.
6. Rosa, V., Turek, I., Zelina, M.: *Milénium : Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov*. Bratislava : IRIS, 2002, 186 s. ISBN 80-89018-36-X. (slovensko-anglická verzia)
7. *Sieť stredných škôl*. Bratislava : ÚIPŠ, 2002, 360 s. ISBN 80-7098-330-2.
8. *Správa z analýzy o stave a úrovni všeobecného a odborného vzdelávania v SOŠ a SOU v Slovenskej republike*. Bratislava : ŠIOV, 2004, 135 s. + prílohy. (nepublikovaná verzia).
9. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky*. Bratislava : VEDA, vydávaná každoročne.
10. *Štatistická ročenka školstva*. Bratislava : ÚIPŠ, vydávaná každoročne.
11. Databázy Eurydice, napr. *The information database on education systems in Europe : školský systém na Slovensku (2004/2005)*. Dostupné na <http://www.eurydice.org/>
12. Vagač, Ľ. (ed.): *Miléniové rozvojové ciele : cesta k znižovaniu chudoby a sociálneho vylúčenia : Slovenská republika*. Bratislava : UNDP, 2004, 72 s. ISBN 92-95042-01-8. Dostupné na http://mdgr.undp.sk/DOCUMENTS/MDG_SLovak_sk.pdf
13. Vantuch, J., Brendzová, D.: Place of tertiary professional and vocational education in the higher education system in the Slovak Republic. Seminár "*The Place of Tertiary Professional and Vocational Education in the Higher Education System*". Praha, 24.-26. septembra 1999, 8 s.
14. Vantuch, J.: *Current status of vocational education and training in Slovakia : Vocational education and training on the verge of the Millennium*. Bratislava : ŠIOV, 2002, 136 s. ISBN 80-969021-2-1.
15. Vantuch, J. a kol.: *Modernisation of vocational education and training in Slovakia*. Bratislava : ŠIOV, 2001, 136 s. ISBN 80-969021-0-5.
16. Vantuch, J.: No longer waiting for Godot. In: *Cedefop Info No 3/2003*. Thessaloniki : Cedefop, 2003. Dostupné na http://www.trainingvillage.gr/etv/Upload/Information_resources/Bookshop/346/C33T2EN.html
17. Vantuch, J.: PCs for schools: from rhetoric to reality. In: *Cedefop Info No 2/2004*. Thessaloniki : Cedefop, 2004. Dostupné na http://www.trainingvillage.gr/etv/Upload/Information_resources/Bookshop/363/C24K1EN.html
18. Vantuch, J. a kol.: *Recent developments in education, training and employment policy in Slovakia (2003 short country report)*. Správa pre ETF. Bratislava : SNO, 2004, 44 s. (nepublikovaná verzia)

19. Vantuch, J.: *Recent development in education, training and employment policy in Slovakia*. Bratislava : ŠIOV, 2003, 53 s. ISBN 80-969021-3-X.
20. Vantuch, J.: Secondary VET schools not happy to be a B. In: *Cedefop Info No 1/2005*. Thessaloniki : Cedefop, 2005. Dostupné na http://www.trainingvillage.gr/etv/Upload/Information_resources/Bookshop/396/C15F3EN.html
21. Vantuch, J.: Slovak Republic. In: T. Neville Postlethwaite (ed.) *International Encyclopedia of National Systems of Education*. Elsevier Science Ltd, Oxford, 1995, 9 s.
22. Vaňo, B. (ed.), Jurčová, D., Mészáros, J.: *Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2050*. Bratislava : Infostat, 2002, 121 s. Dostupné na <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/prognóza2050vdc2.pdf>

Webové stránky:

Ministerstvo školstva SR (MŠ SR)

<http://www.minedu.sk/>

Štátny pedagogický ústav (ŠPÚ)

<http://www.statpedu.sk/>

Štátny inštitút odborného vzdelávania (ŠIOV)

<http://www.siov.sk/>

Ústav informácií a prognóz školstva (ÚIPŠ)

<http://www.uips.sk/>

Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie (VÚDPaP)

<http://vudpap.sk/>

Štátna školská inšpekcia (ŠŠI)

<http://www.ssiba.sk/>

Slovenská rektorská konferencia (SRK)

<http://www.srk.sk/>

Rada vysokých škôl (RVŠ)

<http://www.radavs.sk/>

Akreditačná komisia vlády Slovenskej republiky

<http://www.akredkom.sk/>